

બોચાસણવાસી શ્રી અક્ષરપુરુષોત્તમ સ્વામિનારાયણ સંસ્થા
સત્સંગ શિક્ષણ પરીક્ષા

ઉકેલ પત્ર : સત્સંગ પ્રાણ - તૃતીયખંડ

પ્રશ્નપત્ર - ૧

(સમય : સવારે ૯ થી ૧૨)

રવિવાર, ૩ માર્ચ, ૨૦૧૩

કુલ ગુણ : ૧૦૦

❧ અગત્યની સૂચના ❧

પ્રશ્નપત્રમાં દરેક પેટા પ્રશ્નની જમણી બાજુ દર્શાવેલ ખાનામાં, લખેલા ગુણની પછીના ખાલી ખાનામાં (ગુણ : ૧)
પરીક્ષાર્થીને આપેલ ગુણ લખવાના છે. જો પ્રશ્નનો જવાબ ખોટો હોય તો તે ખાનામાં '૦' (આંકડામાં શૂન્ય) લખવું. ખરાં
(✓) કે ખોટાં (X) ની નિશાની દરેક પેટા પ્રશ્નની ડાબી બાજુની ખાલી જગ્યામાં જ -પ્રશ્ન શરૂ થાય તે પહેલાં કરવી.

(વિભાગ-૧ 'વચનામૃત' નવી આવૃત્તિના આધારે)

અભ્યાસક્રમના વચનામૃત : લોયા ૫, ૬, ૧૨, ૧૭ વરતાલ : ૩, ૫, ૧૧ ગ. અં. : ૨, ૭, ૮, ૯,
૧૧, ૧૨, ૧૬, ૨૧, ૨૬, ૩૮, ૩૯

પ્ર.૧ નીચે આપેલા પ્રશ્નોના એક (સંપૂર્ણ) વાક્યમાં જવાબ લખો. (કુલ ગુણ ૪)

નોંધ: અડધા સાચા જવાબનાં ગુણ આપવા નહીં.

૧. કોની જેમ સંતમાંથી ગુણ ગ્રહણ કર્યાનો સ્વભાવ રાખવો જોઈએ ? (લો.૫/૨૬૧)
૪. દત્તાત્રેયની જેમ સંતમાંથી ગુણ ગ્રહણ કર્યાનો સ્વભાવ રાખવો જોઈએ.
૨. ધર્મસંબંધી સાધનમાં એક કયું સાધન છે જેમાં સર્વ સાધન આવી જાય ? (લો.૬/૨૬૩)
૪. ધર્મસંબંધી સાધનમાં તો એક નિષ્કામપણું હોય તો તેમાં સર્વ સાધન આવી જાય.
૩. ગ.અં. ૧૧ પ્રમાણે મન કઈ રીતે જીતી શકાય ? (અં.૧૧/૫૬૪)
૪. 'ભગવાનની માહાત્મ્યે સહિત જે નવધા ભક્તિ તેણે કરીને મન જીતી શકાય.
૪. ભક્ત ધર્મમાંથી કઈ રીતે ન પડે ? (અં.૨૬/૫૮૮-૫૯૯)
૪. જો મને કોઈ રીતે ધર્મમાંથી કાંઈક ભંગ પડશે તો ભગવાનનો મારી ઉપર બહુ કુરાજીપો થશે, એવી રીતે જેના અંતરમાં દૃઢ ગ્રંથિ હોય તે ધર્મમાંથી કોઈ દિવસ પડે જ નહિ.

પ્ર.૨ નીચે આપેલા પ્રશ્નોમાંથી કોઈ પણ બેના મુદ્દાસર જવાબ લખો. (ચારથી પાંચ લીટીમાં) (કુલ ગુણ ૪)

૧. સંસારને વિષે જે પંડિત છે તે શાસ્ત્ર પુરાણ વાંચે છે છતાં તેને ભગવાન અને સંતનો મહિમા શા માટે સમજાતો નથી ? (વર. ૧૧/૫૧૬)
૪. શાસ્ત્ર પુરાણ વાંચે છે તો ખરા, પણ એને ભગવાનનો આશરો નથી. માટે કામ, ક્રોધ, લોભ, ઈર્ષ્યા, મત્સર તેણે એના જીવને હરવી નાંખ્યો છે અને કામાદિક જે શત્રુ તે એને કોઈ કાળે માથું ઉપાડવા દેતા નથી. પછી તે પંડિત પોતાની પેઠે જ ભગવાન ને ભગવાનના સંતને સમજે જે, 'જેમ અમારા કામાદિક શત્રુ તે એને કોઈ કાળે માથું ઉપાડવા દેતા નથી. પછી તે પંડિત પોતાની પેઠે જ ભગવાન ને ભગવાનના સંતને સમજે જે, 'જેમ અમારા કામાદિક શત્રુ કોઈ કાળે નિવૃત્તિ પામતા નથી તેમ એના પણ કામાદિક શત્રુ નિવૃત્તિ નહીં પામતા હોય.' એમ ભગવાન ને ભગવાનના સંતને વિષે દોષ સમજે. માટે શાસ્ત્ર, પુરાણ વાંચે પણ એને ભગવાન કે ભગવાનના સંતનું જેમ છે તેમ યથાર્થ માહાત્મ્ય સમજાતું નથી.
૨. સાધનદશાવાળા અને સિદ્ધદશાવાળા મોટાપુરુષ કેવા હોય તે દૃષ્ટાંત આપી સમજાવો ? (વર. ૩/૫૦૧)
૪. એવી રીતે એ ચાર પ્રકારના જે મોટા પુરુષ કહ્યા તેમાં જે વીજળીના અગ્નિ જેવા તથા સમુદ્રના અગ્નિ જેવા મોટા પુરુષ છે, તેમની સેવા જો પોતપોતાના ધર્મમાં રહીને મન-કર્મ-વચને કરે તો તે જીવના હૃદયમાં માહાત્મ્ય સહિત ભક્તિ આવે છે. તે વીજળીના અગ્નિ જેવા તો સાધનદશાવાળા ભગવાનના એકાંતિક સાધુ છે અને વડવાનળ અગ્નિ જેવા તો સિદ્ધ દશાવાળા ભગવાનના પરમ એકાંતિક સાધુ છે એમ જાણવું.

૩. ગ. અં. ૨૧ પ્રમાણે મહારાજનો સ્વભાવ કેવો છે ? (અં. ૨૧/૫૮૫)
૪. અમને એમ જણાય છે જે જડભરત, શુકદેવ, દત્તાત્રેય, ઋષભદેવ ભગવાન એના સરખો અમારા જીવનો ઢાળો છે. માટે અમને પણ વન, પર્વત ને જંગલ એમાં જ રહેવું ગમે છે, પણ મોટાં મોટાં શહેર - પાટણ હોય એમાં રહેવું ગમતું નથી, એવો અમારો સહજ સ્વભાવ છે.
૪. કેવા હરિભક્તને કામ, ક્રોધાદિક શત્રુ પરાભવ કરી શકતા નથી ? (અં.૭/૫૫૭)
૪. તે પક્ષ રાખતાં થકાં આબરૂ વધો અથવા ઘટો, અથવા માન થાઓ કે અપમાન થાઓ, અથવા દેહ જીવો કે મરો, પણ કોઈ રીતે ભગવાનના ભક્ત જેવાં દેહ ને દેહનાં સગાંસંબંધીને વહાલાં રાખવાં નહીં. એવી રીતે જે હરિભક્ત વર્તે તેને અતિ બળવાન એવા જે કામ, ક્રોધાદિક શત્રુ તે પણ પરાભવ કરી શકતા નથી.
- પ્ર.૩ નીચે આપેલાં દૃષ્ટાંતોમાંથી કોઈ પણ એક દૃષ્ટાંત લખી તેનો સિદ્ધાંત સ્પષ્ટ કરો.
(ચારથી પાંચ લીટીમાં) (કુલ ગુણ ૩)

નોંધ : સિદ્ધાંત મૌલિક રીતે લખવાનો હોવાથી અહીં આપેલા જવાબ સિવાયનો સિદ્ધાંત પરીક્ષાર્થીએ લખેલો હોય તો તે દૃષ્ટાંતને અનુરૂપ છે કે નહીં તે પરીક્ષકે જાતે નક્કી કરીને તેના ગુણ આપવાના છે. ૨ ગુણ દૃષ્ટાંતના અને ૧ ગુણ સિદ્ધાંતનો આપવો.

૧. ઉચ્છિષ્ટ બટકું રોટલો (અં.૩૮/૬૩૦) દૃષ્ટાંત : ભગવાને બ્રહ્માંડને વિષે અનેક જીવોને પંચવિષય સંબંધી સુખ આપ્યું છે, તે તો કૂતરાને નાખ્યો જે બટકું રોટલો તેની પેઠે અતિ તુચ્છ છે ને પોતાને વિષે જે સુખ છે તે તો મહામોટું છે. સિદ્ધાંત : ભગવાને જીવોને પંચવિષય સંબંધી જે સુખ આપ્યું છે. તે તેમના સુખ આગળ કાંઈ જ નથી.
૨. હડકાયા શ્વાનની લાળ (અં.૧૨/૫૬૬) દૃષ્ટાંત : ભગવાન તથા ભગવાનના ભક્ત તેનો જેને અવગુણ આવ્યો હોય ને તે સત્સંગી કહેવાતો હોય તો પણ તેને હડકાયા શ્વાન જેવો જાણવો. જેમ હડકાયા શ્વાનની લાળ જેને અડે તેને પણ હડકવા હાલે; તેમ જેને ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તનો અવગુણ આવ્યો હોય તે સાથે જે હેત રાખે અથવા તેની વાત સાંભળે, તો તે હેત કરનારો ને વાતનો સાંભળનારો પણ વિમુખ સરખો થાય.
સિદ્ધાંત : હડકાયું કૂતરું હોય તેની લાળ પણ અડી જાય તો જતે દહાડે તે વ્યક્તિને પણ હડકવા લાગે છે. તેમ જેને ભગવાન અને ભગવાનના સંતનો અવગુણ આવ્યો હોય તેનો જો સંગ થાય કે તેની સાથે હેત થાય તો જતે દહાડે આપણને પણ ભગવાન અને ભગવાનના સંતનો અવગુણ આવે અને સત્સંગમાંથી પડી જવાય માટે તેવાનો સંગ કરવો જ નહિ.
૩. પાણિયારી-કૂવો (અં.૮/૫૬૦-૫૬૧) દૃષ્ટાંત : જેમ પાણિયારી હોય તે કૂવા ઉપર જળ સિંચવા જાય છે, ત્યારે કૂવાના કાંઠા ઉપર પગ મૂક્યો હોય તેની પણ સૂરત રાખે છે જે ‘રખે કૂવામાં પડી જાઉં !’ અને બીજી વૃત્તિએ કરીને કૂવામાંથી પાણી સિંચે છે, એવી રીતે આ સર્વ સાધુ છે તે અંતર સન્મુખ દૃષ્ટિ રાખીને ભગવાનની સેવામાં પણ રહે છે ને દેહની ક્રિયા પણ કરે છે ને પોતાની સ્થિતિમાંથી ડગતા નથી.’
સિદ્ધાંત : જનકરાજા રાજ્ય કરતા હતા પણ મિથિલા નગરી સળગી તો લેશમાત્ર વિચલીત ન થયા. રાજ્યનું કાર્ય કરતા સમયે પણ ભગવાનમાં જ વૃત્તિ રાખીને સર્વ કાર્ય કરતા હતાં તો જનક વિદેહી કહેવાયા. તેમ ભગવાનના એકાંતિક સંત પણ દેહની ક્રિયા પણ કરે છે ને પોતાની સ્થિતિમાંથી ડગતા નથી.’
- પ્ર.૪ નીચેના પ્રસંગોમાંથી કોઈ પણ બે પ્રસંગો અભ્યાસક્રમના વચનામૃતના સંદર્ભનું પ્રમાણ આપી સમજાવો.
(ત્રણથી ચાર લીટીમાં) (કુલ ગુણ ૪)

નોંધ: (૧) સમજૂતિ મૌલિક રીતે લખવાની હોવાથી અહીં આપેલા જવાબ સિવાયની સમજૂતિ પરીક્ષાર્થીએ લખેલી હોય તો તે પ્રસંગને અનુરૂપ છે કે નહીં તે પરીક્ષકે જાતે નક્કી કરીને તેના ગુણ આપવાના છે. ૧ ગુણ સંદર્ભનો અને ૧ ગુણ સમજૂતિનો આપવો. (૨) ઉકેલપત્રમાં આપેલા સંદર્ભ સિવાય અભ્યાસક્રમમાં આવતા વચનામૃતમાંથી બીજો કોઈ પણ સંદર્ભ પરીક્ષાર્થીએ લખેલ હોય અને તે વિષયને અનુરૂપ આવતો હોય તો તેના ગુણ કાર્યાલયનું ધ્યાન દોરીને મૂકવા. જ્યાં બે સંદર્ભ આવતાં હોય ત્યાં કોઈ પણ એક સંદર્ભ અને તેને અનુરૂપ સમજૂતિ લખી હોય તો તેના પૂરા ગુણ આપવા.

૧. યોગીજી મહારાજને ભગવાનદાસ શેઠે ઝીણું સારું ધોતિયું ઓઢાડ્યું ત્યારે યોગીજી મહારાજ મૂંઝાઈ ગયા.

(લો.૧૭/૩૦૯) સંદર્ભ : જેને વિષયનો અભાવ હોય તે એમ જણાય જે, જ્યારે કાંઈ સારું ખાવાનું આવે ત્યારે તેને ખાય, પણ જેમ જેવું-તેવું ખાતો હોય તેવો આનંદ રહે નહીં, મૂંઝાઈ જાય. અને લૂગડાં જેવાં-તેવાં જાડાં પહેરતો હોય તેમાં આનંદ હોય તેવો ઝીણાં લૂગડાં પહેરવાં પડે તેમાં આનંદ ન રહે ને મન મૂંઝાય. સમજૂતિ : જેને વિષયનો અભાવ હોય તે સહેજે જ સારું પદાર્થ આવતાં મૂંઝાઈ જાય છે. તે સારા પદાર્થને ઈચ્છતા જ નથી.

૨. ભગતજી મહારાજનું ગમે તેટલું અપમાન થવા છતાં પણ તેમનું મન સત્સંગમાંથી પાછું ન પડ્યું. (અં.૨૧/૫૮૭) સંદર્ભ : જેનો દૃઢ સત્સંગ હોય તેન ગમે તેવાં દુઃખ આવી પડે તથા ગમે તેટલું સત્સંગમાં અપમાન થાય પણ તેનું કોઈ રીતે સત્સંગમાંથી મન પાછું હઠે નહીં. સમજૂતિ : જેનો સત્સંગનો પાયો દૃઢ હોય તે ગમે તેવા દુઃખ આવે કે અપમાન થાય તો પણ ભગતજીની જેમ સત્સંગમાં દૃઢ રહે છે.

૩. 'માન એ સુપ્રિન્ટેન્ડન્ટ પ્રકૃતિ છે.' - યોગીજી મહારાજ (લો.૬/૨૬૭) સંદર્ભ : જો દેહાભિમાનરૂપ દોષ છે તો તેમાં સર્વે દોષ રહ્યા છે ને તેનો ત્યાગ કરે તો સર્વે દોષનો ત્યાગ થઈ જાય છે. અને 'હું' તો દેહથી નોખો જે આત્મા તે છે. એવો જે આત્મનિષ્ઠારૂપ એક ગુણ તે આવે તો સર્વે ગુણ માત્ર આવે છે. સમજૂતિ : 'હું' ટળે હરિ ઢુંકડા તે ટળાય દાસભાવે રે..' હુંપણું મૂકી દઈએ તો સર્વ દોષમાત્ર જતા રહે છે.

૪. નિર્દોષ એવા પ્રમુખસ્વામી મહારાજ થકી કથાવાર્તા સાંભળવી. (લો.૧૨/૨૯૨) સંદર્ભ : 'જો શ્રોતાને ઉત્કૃષ્ટ શ્રદ્ધા ઊપજે તથા રૂડાં દેશાદિક પ્રાપ્ત થાય તથા ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાનવાળો વક્તા મળે તો સર્વોત્કૃષ્ટ નિશ્ચય થાય, નહીં તો જન્માન્તરે કરીને ઉત્કૃષ્ટ નિશ્ચયને પામે.' સમજૂતિ : તત્કાળ ઉત્કૃષ્ટ નિશ્ચય કરવા માટે ભગવાનને ધારક એવા પ્રગટ એકાંતિક સંત થકી કથાવાર્તા સાંભળવાથી આ જન્મે જ ભગવાનનો ઉત્કૃષ્ટ નિશ્ચય થઈ જાય છે.

પ્ર.૫ નીચે આપેલાં અવતરણોની પૂર્તિ કરો. (કુલ ગુણ ૬) નોંધ : વચનામૃત ક્રમાંક ન લખ્યો હોય તો ચાલે. ૧. ધર્મ સંબંધી સાધનમાં તો એક નિષ્કામપણું હોય તો સર્વે સાધન આવે અને ભગવાન સંબંધી તો એ સાધન છે જે નિશ્ચય રહે તો સર્વે આવે. (લો.૬/૨૬૩)(૩)

૨ જેવી શ્વેતદ્વીપમાં સભા છે ને જેવી ગોલોક, વૈકુંઠલોકને વિષે સભા છે ને જેવી બદરિકાશ્રમને વિષે સભા છે, તેથી પણ હું આ સત્સંગીની સભાને અધિક જાણું છું અને સર્વે હરિભક્તને અતિશય પ્રકાશે યુક્ત દેખું છું એમાં જો લગાર પણ મિથ્યા કહેતા હોઈએ, તો આ સંત સભાના સમ છે. તે સમ શા સારું ખાવા પડે છે જે, સર્વને એવું અલૌકિકપણું સમજાતું નથી અને દેખવામાં પણ આવતું નથી, તે સારું સમ ખાવા પડે છે. (ગ.અં. ૨/૫૪૬)(૧૦)

૩ વળી જે ભગવાન છે તે જેવા તો એ એક જ છે અને ભગવાનને ભજી ભજીને ઘણાક ભગવાનના સાધર્મ્યપણાને પામ્યા છે, તો પણ ભગવાન જેવા તો થતા જ નથી. (ગ.અં. ૩૯/૬૩૨)(૩૦)

વિભાગ - ૨ : ભગવાન સ્વામિનારાયણ : ભાગ-૪ અને ૫, નવી આવૃત્તિના આધારે

અભ્યાસક્રમના ઉદ્દગીથ : ભાગ-૪ : ૫, ૬, ૯, ૧૦, ૧૧, ૧૨, ૧૩, ૧૫, ૧૬, ૧૮, ૧૯, ૨૦, ૨૨, ૨૩, ૨૪, ભાગ-૫ : ૧, ૨, ૫, ૯, ૧૦, ૧૧, ૧૩, ૧૭, ૧૮, ૨૩, ૨૪, ૨૫

નોંધ : (૧) પ્રશ્ન : ૬ થી ૯ માટે અત્રે આપેલા ઉકેલપત્રમાં ફક્ત મુદ્દા જ આપ્યા છે. પરીક્ષાર્થીની રજૂઆત તથા વિચારધારા પ્રમાણે ગુણ આપી શકાય. મુદ્દાની સામે આપેલા અંક ગ્રંથનો ભાગ અને પાના નંબર દર્શાવે છે. (૨) અત્રે આપેલા પ્રસંગો અભ્યાસક્રમના આધારે તૈયાર કરેલા હોવાથી તે જ પ્રસંગો માન્ય ગણવા. તે સિવાયના પ્રશ્નને અનુરૂપ પ્રસંગો પરીક્ષાર્થીએ લખ્યા હોય પણ અત્રે આપેલા ન હોય તો તે પેપર ઉપર કાર્યાલયનું ધ્યાન દોરવા માટે પ્રશ્નનંબર સાથે નોંધ મૂકવી.

પ્ર.૬ નીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ એક વિષય ઉપર મુદ્દાસર નોંધ લખો. (ત્રીસેક લીટીમાં) (કુલ ગુણ ૧૨)

નોંધ : બે પ્રસંગ વર્ણનાત્મક અને બે થી ત્રણ જ લીટીમાં ઉલ્લેખ હોય તેવા બીજા ચાર પ્રસંગ સાથે કુલ છ પ્રસંગ હોવા જરૂરી છે.

૧. સંતોના વિશિષ્ટ ગુણો

૧. તે તો શહેરમાં વન સર્જે એવા પ્રતાપી પુરુષ છે. સદ્. ગોપાળાનંદ સ્વામી માટે - મહારાજનો અભિપ્રાય. ૪/૨૩૧

૨. ગોપાળાનંદ સ્વામી : મહારાજની કૃપાથી અનંત કોટિ બ્રહ્માંડમાં હું મારું ધાર્યું કરાવી શકું. ૪/૩૪૨
૩. કૃપાનંદ સ્વામીની પ્રસાદી માટે દેવો આંટા મારે છે. ૪/૩૩૫
૪. મુક્તાનંદ સ્વામીનો વિશિષ્ટ ગુણ - ગમે તેટલો ક્રોધે ભરાઈને આવ્યો હોય પરંતુ મુક્તાનંદ સ્વામીની સન્મુખ આવે તો તેનો ક્રોધ શમી જાય - કઠણ હૃદયનો માણસ તેમની વાત સાંભળે તો અંતરે પીગળી જાય. ૪/૩૪૧
૫. બ્રહ્માનંદ સ્વામી : બ્રહ્માનંદ સ્વામી જે કાવ્યોની રચના કરે તેમાં એકનો એક શબ્દ ફરી ન આવે... તેમના જેવી ઝડઝમક બીજો કવિ ન લાવી શકે. ૪/૩૪૧-૩૪૨
૬. નિત્યાનંદ સ્વામી : ભારતભરના શ્રેષ્ઠ વિદ્વાનો શાસ્ત્રાર્થમાં નિત્યાનંદ સ્વામીને ન જીતી શકે. ૪/૩૪૨
- ૨. સં.૧૮૭૭નો પંચાળામાં પુષ્પદોલોત્સવ**
૧. ધૂવાબાઈરાઈના કાશીરામ મહારાજનું પૂજન કરે છે. ૪/૨૭૩-૨૭૫
૨. લીધી લટકાળે નંદલાલ કે હાથ કબાણને ૪/૨૭૫-૨૭૬
૩. કાળ થંભી જશે - ભક્ત અને ભગવાનનું તાત્વિક ઐક્ય ૪/૨૭૬-૨૭૭
૪. હવેથી તિલક-ચાંદલો કરવાનું શરૂ કરો. - જુઓ અમારા તિલક ૪/૨૭૮-૨૮૧
૫. આ સત્સંગના નિયમ તમે ધાર્યા એટલે સાચા ધર્મવંશી થયા. ૪/૨૮૧
૬. ભગવાનમાં દિવ્યભાવ હોય એ જ સાચો સ્થિતપ્રજ્ઞ - રામપ્રતાપભાઈની વિદાય ૪/૨૮૧-૨૮૨
૭. મહારાજ ઉદાસ થાય છે. ૪/૨૮૩-૨૮૫
૮. મુક્તાનંદ સ્વામી ત્રણ વિનંતી કરે છે. - સાચા ત્યાગી ૪/૨૮૫-૨૮૭
- ૩. શ્રીજીમહારાજની અંતિમ મંદવાડલીલા**
૧. સંતો ! આ છેલ્લો ઉત્સવ છે. ૫/૩૯૮-૩૯૯
૨. મહારાજ સંતો તથા આચાર્યોને વરતાલ મોકલે છે. ૫/૩૯૯-૪૦૦
૩. ભાદરાવાળા નિર્ગુણાનંદને બોલાવો. ૫/૪૦૦
૪. તમે જૂનાગઢ જાવ અને બ્રહ્માનંદ સ્વામીને મોકલો. ૫/૪૦૦
૫. રઘુવીરજી મહારાજ રણછોડજીની મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરે છે. ૫/૪૦૨
૬. બ્રહ્માનંદ સ્વામી આવી ગયા. ૫/૪૦૪-૪૦૫
૭. આજે ખરેખર મહારાજ મા બની ગયા છે. ૫/૪૦૫
૮. મહારાજની ગંભીર જણાતી માંદગી ૫/૪૦૫-૪૦૬
૯. આ શું ઢોંગ માંડ્યા છે. ૫/૪૦૬-૪૦૭
૧૦. પિતાંબર તો મિથ્યા ભગવાન હતો. ૫/૪૦૭-૪૦૮
૧૧. મને મરેલો ધારીને પોક મૂકે છે. ૫/૪૦૮-૪૦૯
૧૨. તમે જમશો એટલે અમે સારા થઈ જઈશું. ૫/૪૦૯-૪૧૦
૧૩. અમે બેઠા છીએ ત્યાં જ અમારી આજ્ઞાનો લોપ કરો છો. ૫/૪૧૦-૪૧૧
૧૪. બ્રહ્માનંદ સ્વામીને મહારાજ જૂનાગઢ જવાની આજ્ઞા કરે છે. ૫/૪૧૨-૪૧૩
૧૫. આ છેલ્લાં દર્શન છે. છેલ્લી પ્રસાદી છે. ૫/૪૧૩-૪૧૪
૧૬. ગુણાતીતાનંદ સ્વામીને ઝટ મોકલો. ૫/૪૧૪-૪૧૫
૧૭. ગજબ થઈ ગયો. ૫/૪૧૫-૪૧૬
૧૮. કોઈ મરી ગયું છે. ૫/૪૧૬-૪૧૭
૧૯. દાદાખાયરે નગારાં વગડાવ્યા. ૫/૪૧૭-૪૧૮
૨૦. અમે હવે ધામમાં જવાના મનસૂબા કર્યા છે. ૫/૪૧૮-૪૧૯
૨૧. આપ ધામમાં પધારશો તો આમાંથી કોણ જીવી શકશે ? ૫/૪૧૯-૪૨૦
૨૨. આખું જગત સ્વામિનારાયણનું ભજન કરશે. ૫/૪૨૦-૪૨૧
૨૩. સ્વામી ! મહારાજ તમને હાલ ને હાલ તેડાવે છે. ૫/૪૨૨-૪૨૩

૨૪. અમે તમારાથી ક્યાં જુદા છીએ. ૫/૪૨૪-૪૨૬
૨૫. એ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી તો અમારું અક્ષરધામ છે. ૫/૪૨૬-૪૨૮
૨૬. મંદિરને માથે પંદરસોનું દેવું છે. ૫/૪૨૮-૪૨૯
૨૭. કારભારી ! લ્યો આ રૂપિયા. દેવું ચૂકવી દો. ૫/૪૨૯-૪૩૦
૨૮. વસમી વિદ્યાયની આકરીપળ. ૫/૪૩૦-૪૩૧
૨૯. તમારા સંબંધે સૌને અમારા સંબંધનું સુખ મળશે. ૫/૪૩૧
૩૦. મહારાજ સ્વધામ પધારી જાય છે. ૫/૪૩૧-૪૩૩

પ્ર.૭ નીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ બે ઉપર ટૂંકનોંધ લખો.
(દરેક ટૂંકનોંધમાં પાંચેક લીટીના બે પ્રસંગો લખવા.) (કુલ ગુણ ૮)

નોંધ : દરેક પ્રસંગના ૨ ગુણ આપવા.

૧. કચ્છના હીરજીભાઈ કારિયાણીમાં અને જે અર્નિદેશ છે તેની સમજણ.
૧. 'હીરાભાઈ ! આટલે છેટેથી આવવાનો દાખડો બહુ કર્યો ?' - ઘણા વખતથી અંતર ખેંચાતું હતું - જેમ છેટું પડે તેમ દર્શનની તાણ વધુ રહે, પ્રેમ વધે. ૪/૨૨૬
૨. મોક્ષની આ રીત આપ અંતર્ધાન થશો પછી પણ ચાલુ રહેશે કે કેમ ? - સત્સંગમાં જેને પ્રતીતિ આવી છે. મોટા સંત આગળ જે પોતાને તે સંતના ચરણની રજ તુલ્ય સમજતો હશે તેનું જરૂર કલ્યાણ થશે. ૪/૨૨૭
૩. જ્યારે શરદોત્સવ ઊજવાતો ત્યારે મહારાજના મુખારવિંદ પર અલૌકિક પ્રસન્નતા દેખાતી હતી. ૪/૨૨૮
૪. જે અર્નિદેશ છે તે કેવી રીતે સમજાય થતાં એનો નિર્દેશ કવચિત અમારી વાતમાં આવી જાય છે. ૪/૨૨૮
૨. શ્રીહરિની સુરત શહેર અને મહાનુભાવોને ત્યાં પધરામણી
૧. અરદેશર શેઠ બહુ ભારે મુમુક્ષુ છે-મહારાજ રૂસ્તમ બાગમાં ઊતર્યા-તાપી તટે ભક્તોનો મહેરામણ. ૫/૨૮,૨૯,૩૧
૨. અશ્વિનીકુમારથી સુરત તરફ ભવ્ય શોભાયાત્રા-પ્રસાદીના લાલજાનાં દર્શને- મહારાજ અરદેશર શેઠનું સન્માન કરે છે. ૫/૩૬
૩. ખુદા હોય તેમનામાં જ વિવેક, નમ્રતા હોય છે. ૫/૩૬-૩૭
૪. સુરતના નવાબ મહારાજને પોતાના દરબારમાં પધરાવે છે. ૫/૪૦-૪૧
૫. એરન સાહેબને બંગલે મહારાજની પધરામણી - એન્ડરસનને બંગલે ૫/૪૩-૪૪
૬. અરદેશરની વાડીમાં મહારાજની પધરામણી - ફરી રૂસ્તમબાગમાં મહારાજ અરદેશરને પોતાની પાઘ આપે છે. ૫/૪૭-૪૮
૩. શ્રીજીમહારાજે સ્વમુખે કહેલો પોતાનો મહિમા.
૧. મહેમદાવાદ નગરની બહાર થયેલી સભાને સંબોધતા મહારાજે કરેલી જ્ઞાનવાર્તા 'આ સત્સંગ દિવ્ય છે.' (સંબંધનો મહિમા) સત્સંગને અર્થે વનવિચરણમાં મહારાજે કરેલો ત્યાગ. ૪/૧૭૩
૨. અમારું અક્ષરધામ અકલ્પ્ય છે. અક્ષરધામના મહિમાનું સ્વમુખે વર્ણન. ૪/૧૭૪
૩. મહારાજના સંબંધ થતું સુખ. ૪/૧૭૪
૪. ભાગવત ધર્મનું રહસ્ય - પોતાના પ્રાગટ્યનો હેતુ. ૪/૨૧૬
૫. નરનારાયણના મંદિરની સભામાં કુબેરસિંહ. છડીદારના પ્રશ્નનો જવાબ - ભગવાનનો નિશ્ચય ક્યારેય ન ડગે તેનો ઉપાય, ભગવાનનો મહિમા, અક્ષરધામનું વર્ણન.(વચ. અમદા. દેશનું વધારાનુંત્રીજું) ૫/૧૭૭-૧૭૮
૬. મહારાજ સર્વોપરી, સર્વ અવતારના અવતારી ભગવાન છે. તેનો જવાબ 'ત્યાં હું જ પુરુષોત્તમ છું.' ૫/૧૭૮
૭. અનંત બ્રહ્માંડના અસંખ્ય સેવા સમર્થ કરીશ. (અમદાવાદ - વધારાનું ચોથું વચનામૃત) ૫/૧૭૮-૧૭૯
૮. જે કોઈ ભાવે કરીને તમારાં દર્શન ક્રિયા કલ્યાણરૂપ છે. (સંબંધનો મહિમા) ૫/૧૭૯-૧૮૦

પ્ર.૮ નીચે આપેલા પ્રસંગોમાંથી કોઈ પણ ત્રણ પ્રસંગ વર્ણવી મનન લખો.
(પ્રસંગવર્ણન આઠેક લીટીમાં તથા મનન ચારેક લીટીમાં લખવું.) (કુલ ગુણ ૧૨)

નોંધ : ૩ ગુણ પ્રસંગોના અને ૧ ગુણ મનનનો આપવો. મનન અહીં આપ્યા કરતાં જુદું પણ હોઈ શકે પણ વિષયને અનુરૂપ હોય તો તેના પૂરેપૂરા ગુણ આપવા.

૧. શ્રીજીમહારાજ દાદાખાચરને સુર્વણનું મંદિર બતાવે છે. (૫/૨૬૩) પ્રસંગ : રાત્રે બે વાગે મહારાજની આજ્ઞા અનુસાર દાદાખાચર અક્ષર ઓરડીમાં - બોલો શું મુઝવણ થાય છે ? - આ મંદિર ક્યારે પૂરું થશે ? - દાદા આમ જો ! - સુવર્ણ મંદિરનાં દર્શન - મહારાજ ! આ જ મંદિર અહીં રાખી દો ને. **મનન** : ભગવાનને સંતનું કાર્ય ક્યારેય અટકતું નથી. તેઓ ધારે તે કરી શકવાને સમર્થ છે. પણ ભક્તોની ભક્તિનો સ્વીકાર કરે છે. તેમની સેવા લઈને પોતાપણની ભાવના પ્રગટાવે છે.
૨. હઠીસિંહની કંઈ ભલામણ કરવી છે ? (૫/૨૮૭-૨૮૮) પ્રસંગ જીણાભાઈના અંત સમયે મહારાજ તેઓને તેમના પુત્ર માટે પૂછતાં કહે છે : 'હઠીસિંહની કાંઈ ભલામણ કરવી છે ?' ત્યારે ઉચ્ચ સમજણવાળા જીણાભાઈ કહે છે : 'તમારો ભગત થશે તો વગર ભલામણે ધ્યાન રાખશો. અને એ જો ભગત મટી જશે તો હું તમને કહીશ તોપણ તમે તેનું ધ્યાન રાખવાના નથી. માટે એ સત્સંગી રહે એવી દૃષ્ટિ કરજો.' **મનન** : જે ભગવાનના ભક્ત થાય તેની સંભાળ ભગવાન અવશ્ય લેશે. તેના માટે કોઈની ભલામણની જરૂર નથી. જો ભગવાનના ભક્ત મટી જાય તો ભગવાન ઈચ્છે તો પણ મદદ કરી શકતા નથી. શિશુપાળની માતાએ શ્રીકૃષ્ણને ભલામણ કરી ત્યારે શ્રીકૃષ્ણે કહ્યું : 'હું તેનાં સો ગુના માફ કરીશ.' શિશુપાળે જ્યારે સભામાં શ્રીકૃષ્ણને એકસો એકમી ગાળ દીધી ત્યારે તેમણે તેનો વધ કર્યો.
૩. ભાગવતધર્મનું રહસ્ય (૪/૨૧૬) પ્રસંગ : સારંગપુર સભામાં મહારાજ પોતાના પ્રાગટ્યનો હેતુ કહેતા વાત કરે છે કે 'અમે પૃથ્વી ઉપર ભાગવત ધર્મનું પ્રસ્થાપન કરવા માટે જ પ્રગટ થયા છીએ. આ ભાગવત ધર્મને 'એકાંતિક ધર્મ' પણ કહે છે અને તેના બે પ્રકાર છે. એક નિવૃત્તિધર્મ અને બીજો પ્રવૃત્તિધર્મ. બંને પ્રકારના ધર્મ જો ભગવાનના સંબંધે સહિત હોય અર્થાત્ નિવૃત્તિમાં કે પ્રવૃત્તિમાં ભગવાન સંબંધી જ કાર્ય થતું રહેતું હોય તો તે ભાગવત ધર્મ કહેવાય. તે ધર્મના આચરણથી જ જીવનો મોક્ષ થાય. પરંતુ ભગવાનનો સંબંધ જો ન રહે તો તે કેવળ બાહ્યાચારરૂપી ધર્મ કહેવાય. તે પ્રકારના ધર્મના પાલનથી લોકોમાં પ્રતિષ્ઠા વધે, પરંતુ આત્મિક કલ્યાણ તો ન જ થાય. જે વિદ્વાન હોય, બુદ્ધિશાળી હોય, તેને જ આ રહસ્ય સમજાય. તે સિવાય તો નિવૃત્તિધર્મ સ્વીકારેલા સંતોને મંદિર નિર્માણની પ્રવૃત્તિ કરતા જોઈને તેમના ત્યાગમાં દોષ દેખાય અને જે કેવળ નિવૃત્તિ પકડીને બેસી રહેતા હોય તેને વિષે તેમને ભાવ થાય. આવું વિચારનારા બુદ્ધિશાળી નથી અને સાચા કર્મયોગનું રહસ્ય પણ સમજતા નથી.' **મનન** : નિવૃત્તિધર્મ હોય કે પ્રવૃત્તિધર્મ હોય પણ તેમાં ભગવાનનો સંબંધ અગત્યનો છે. જો ભગવાનનો સંબંધ ન રહે તો તે કેવળ બાહ્યાચાર થઈ જાય અને તેનાથી કલ્યાણ ન થાય.
૪. માણકી ! મારી બોન ! આજે તારે મારી લાજ રાખવાની છે. (૪/૭૫) પ્રસંગ : મહારાજ દેવળિયા પધાર્યા સાંજે જમ્યા અને વહેલી સવારે નીકળવાની વાત કરી ત્યારે કેશાબાએ મહારાજને જમીને જવાની વિનંતિ કરી. ત્યારે મહારાજે ના પાડતાં કહ્યું 'આ વખતે તમારું ધાર્યું નથી થવાનું.' ત્યારે કેશાબાએ કહ્યું : 'તમે ભગવાન છો એટલે તમારી પાસે અમારું ધાર્યું શી રીતે થાય ?' - 'એ તો વખત આવે પારખાં થયે ખબર પડશે.' - રાત્રે માણકી પાસે જઈને તેને હાથ ફેરવીને બોલ્યા : 'માણકી ! મારી બોન ! આજે તારે મારી ભેરમાં રહેવાનું છે. મારી લાજ રાખવાની છે. મારી વાલેશરી ! મહારાજ બોલાવે તોય બોલીશ નહીં હોં !' એમ કહી માણકીને એક ઓરડામાં પૂરી દીધી. બ્રાહ્મણને રસોઈ કરવા મોકલ્યો. સવારે માણકી મળી નહિ. મહારાજ રજા લેવા આવ્યાં ત્યારે કેશાબાએ રજા આપી. એટલામાં નાજા ભગત સમાચાર લાવ્યા માણકી મળતી નથી. - ગઢપુરમાં લાડુબા, જીવુબાએ, કરિયાણામાં મીણબાએ લાજ લીધી અને આજ કેશાબા અમારી લાજ લેવા તૈયાર થયાં છે. - મહારાજ જમીને જવાનું કબૂલ રાખે તો માણકી ગોતી આપું. - માણકી પણ ભક્તવત્સલ છે. તેણે મારી લાજ રાખી. **મનન** : ભગવાનના સંબંધમાં આવેલ પશુ પણ ભક્તની લાગણી સમજતાં હોય છે. માણકી કેશાબાની પ્રેમની ભાષા સમજી ગઈ. અને મહારાજે સાદ દીધો તો પણ જવાબ ન આપ્યો.
૫. સાચો હરિજન એ કહેવાય જે સંસારના સંકલ્પ-વિકલ્પથી હારી ન જાય. (૫/૨૦૧) પ્રસંગ : ત્રિંગાળામાં ધર્મકુળનો ચાકર અર્જુન મહારાજ પાસે આવ્યો - મહારાજનો પ્રશ્ન 'સત્સંગમાં આવ્યો તારે ત્યાગી થવાનો વિચાર હતો ને હવે ઘરના સંકલ્પો કેમ થાય છે ? - અર્જુનનો જવાબ : 'સંબંધીઓ યાદ નથી આવતા પણ ગાયો ચરાવતો અને તેનું દૂધ પીને તૃપ્ત થાતો. એ બધું વારંવાર યાદ આવે છે.' - મહારાજ : જેમ મળનો ત્યાગ કર્યા પછી તેની સ્મૃતિ નથી થતી તેમ મળની જેમ સંસારનો ત્યાગ કરવાથી અંતરમાં કદી તેની સ્મૃતિ થાય જ નહિ. - બ્રહ્માનંદ

સ્વામી પાસે 'હરિજન સાચા રે ઉરમાં હિંમત રાખે' કીર્તનનાં ચાર પદો ગવડાવ્યાં. - મહારાજ : 'સાચા હરિજન એ કહેવાય જે સંસારના સંકલ્પ-વિકલ્પથી હારી ન જાય. હિંમત રાખી તેની સાથે લડાઈ લે તો અંતે ભગવાન તેની સહાય કરે.'

મનન : સમજી વિચારીને જો વસ્તુનો ત્યાગ કરીએ તો તે ક્યારેય યાદ આવે નહિ. કદાચ યાદ આવે પણ ખરી તો હિંમત રાખી મન સાથે લડાઈ લેનારને ભગવાન સહાય કરે છે.

પ્ર.૯ નીચે આપેલાં પાત્રોમાંથી કોઈ પણ એક પાત્રના પ્રસંગો વર્ણવી વ્યક્તિત્વનું આલેખન કરો. (કુલ ગુણ ૮)

નોંધ : પાત્રના પ્રસંગો વધારે હોય તેથી બધા જ પ્રસંગોનું વર્ણન હોવું જરૂરી નથી. તે પરીક્ષાર્થી પર આધાર રાખે છે. ૬ ગુણ પ્રસંગોના અને ૨ગુણ વ્યક્તિત્વના આલેખનના આપવા.

૧. **હીરાદાસ સ્વામી :** (૪/૧૫૯-૧૬૩) પરમહંસો માટે નવું પ્રકરણ - ટાઢ, તડકો અને વરસાદની ધારા સહન કરવી - વગડામાં નિવાસ કરવો - રાત્રીવાસમાં બે સંતોએ ભેગા ન રહેવું - હીરાદાસને સંકલ્પ - આ આજ્ઞા નહિ પળાય પણ મહારાજના સ્વરૂપનો અને આ દિવ્ય સત્સંગનો ભાવ અંતરમાંથી ટળવા દેવા નથી. - મહારાજ આગળ નિષ્કપટ થયા - સત્સંગ વિના તમને ક્યાંય નહિ ગમે - તમારે જવું હોય તો તમને પરાણે રોકતા નથી - મહારાજના આશીર્વાદ લઈ નીકળી ગયા - જળઝીલણી સમૈયામાં હીરાદાસ પાછા આવ્યા - મહારાજના ચરણકમળમાં માથું મૂકીને રડ્યા - સાધુરામ ! તમને શું થયું છે ? - મારા જીવમાંથી આપનો નિશ્ચય કાઢી નાખો અને નહિ તો મને આપની પાસે સત્સંગમાં રાખો - એ તો કુસંગીઓનું કામ છે - શરીર પરથી વસ્ત્ર ખસી જતાં માંસના લોચા દેખાયા - આ શું થયું ? આ ઉપાધિ કોણે કરી - તમારે માટે નિર્જળા એકાદશી નથી - હીરાદાસે કહેલી વિતક કથા - સ્વામિનારાયણ કા નામ મત લેના - આ ડામ મારા શરીર ઉપર પડ્યા છે - અક્ષર ઓરડી પાસે પથારી - અમે તેમની સારવારમાં રહેશું ત્યારે અમારી વ્યથા મટશે ત્યારે જ અમારા અંતરમાં શાંતિ થશે. **વ્યક્તિત્વનું આલેખન :** સમય અને સંજોગો અનુસાર મહારાજથી છૂટા પડ્યા પણ અંતરમાંથી મહારાજનો નિશ્ચય ગયો જ નહિ. દેહનું અસહ્ય દુઃખ આવ્યું તો પણ સ્વામિનારાયણનું ભજન મૂક્યું નહિ.

'જે દુઃખ થાય તે થાજો રૂડા સ્વામીને ભજતાં.....'

૨. **રામદાસ સ્વામી (ભાઈ રામદાસ સ્વામી)**

૧. 'અહીંના હરિભક્તોનો આગ્રહ છે, તેથી અહીં અમે અમારી મૂર્તિ પધરાવવાનું નક્કી કર્યું છે. તો જગ્યા બતાવો' મહારાજ - 'આપ પ્રથમ વનમાંથી પધાર્યા ત્યારે બદરીતરુ નીચે બીરાજ્યા હતા. વળી તે સ્થાનનો મહિમા આપે કહ્યો હતો. તેથી તે સ્થાન યોગ્ય છે.' રામદાસ સ્વામી - 'અમારી મૂર્તિ જ સ્થાપવી છે. પરંતુ નામ નરનારાયણ ધરાવીશું.' મહારાજ - 'નરનારાયણ તો બે સ્વરૂપ છે !' રામદાસ સ્વામી - 'અમે અક્ષરને સાથે લઈને આવ્યા છીએ. નર એ અક્ષરનો અંશ છે અને નારાયણ એ અમારું સ્વરૂપ છે.' મહારાજ - મહારાજની કોઈ ક્રિયામાં અસંગતતા હોઈ શકે જ નહીં. ૪/૧૦૫

૨. 'આપણા સંપ્રદાયનું મૂળ બ્રાહ્મણથી ચાલ્યું આવે છે પણ અજ્ઞાનીઓને પ્રતીતિ નથી આવતી તો તમો જેટલું જાણતા હો તે કહો.' મહારાજ - સંપ્રદાય સ્થાપક રામાનંદ સ્વામી તેમના ગુરુ આત્માનંદ સ્વામી વગેરે ઈતિહાસ કહે છે. ૪/૧૮૨-૧૮૩

૩. રામદાસ સ્વામીની અવસ્થા થઈ હોવાથી તેમની હાજરીમાં આત્માનંદ સ્વામીના ગુરુનું મૂળ મહારાજને પ્રગટ કરાવવું હતું. એટલે આત્માનંદ સ્વામીના પુત્ર ગોપી ભટ્ટ પાસે સંપ્રદાયનું મૂળ મહારાજ પ્રગટ કરાવે છે. ૪/૧૮૬

૪. રામદાસ સ્વામી ધામમાં જવાનો સંકલ્પ કરે છે. - મારે મહારાજની પૂજા કરવી છે. - આ શ્રીહરિ સર્વોપરી છે. તેમનાથી પર કોઈ નથી. - રામદાસ સ્વામી ધામમાં જાય છે. ૪/૧૯૮-૨૦૧

વ્યક્તિત્વનું આલેખન : મહારાજની રુચિમાં ભળી જનારા - યોગ્ય પ્રશ્ન કરી વાતના મૂળ સુધી જનારા - પોતે સંપ્રદાયનો ઈતિહાસ જાણતા હોવાથી બધાને તેની સાચી વાત જણાવી - ધામમાં જતાં જતાં પણ મહારાજના સાચા સ્વરૂપની ઓળખ સૌને કરાવીને ગયા.

વિભાગ - ૩ પ્રગટ બ્રહ્મસ્વરૂપ પ્રમુખસ્વામી મહારાજ - સંક્ષિપ્ત જીવનચરિત્ર નવી આવૃત્તિના આધારે
અને સામાન્ય જ્ઞાન નિબંધ

પ્ર. ૧૦ નીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ એક ઉપર મુદ્દાસર નોંધ લખો. (કુલ ગુણ : ૧૨)

૧. પ્રમુખસ્વામી મહારાજની દાસત્વ ભક્તિ

૧. સાધુ થયા ત્યારથી જ દાસભાવે ગોંડલ મંદિરમાં સફાઈની સેવા, મંદિરના બાંધકામની સેવા વગેરે, યોગીજી મહારાજની સાથે કરતા. ૨૧
૨. પ્રમુખ તરીકેની વરણી થયા પછી તરત જ હરિભક્તોના એકાં વાસણ ઉટક્યા. ૨૯
૩. સંત સ્વામીને દંડવત્ કરે. ૩૪
૪. સૌરાષ્ટ્રના વિચરણ વખતે એક હરિભક્તની નવી ઘંટીમાં પાલો બાજરો દળી આપ્યો. ૬૫-૬૬
૫. પધરામણીએ ન જઈ શકે તો પત્ર કે ફોન પર માફી માંગી લે. ૭૪
૬. હિંદુ ધર્મના મોટા આચાર્યના જમણા અંગૂઠાનું સ્વામીશ્રીએ પૂજન કર્યું. આપણે તો સદા સેવક જ રહેવું. ૮૪
૭. રોમફર્ડના શ્રી પરમારની માફી માંગી - પોતાની ભૂલ ન હતી છતાં શ્રી પરમારના પત્રના જવાબમાં માફી માંગતો પત્ર લખ્યો. માફી માગવી એ પણ એક દાસભાવ છે. ૮૪
૮. ગોંડલમાં તેમના નિર્ધારિત આસન પર બીજા મહંત બેઠેલા સ્વામીશ્રી નીચે બેસી ગયા. ૮૫
૯. પ્રગટ ભગતની ટિકીટના બે રૂપિયા માટે ડબ્બે ડબ્બે ફર્યા. દાસના પણ દાસ પ્રગટ ભગતનાં ધોતિયાં ધોઈ નાખ્યાં - ગોંડલમાં પૂરી વણવા બેઠા - કલકત્તામાં પૂરી તળવા બેઠા - જળજીલણીના સમૈયા પછી સંડાસ સાફ કર્યા. ૮૬
૧૦. એક પત્રના સંદર્ભમાં સ્વામીશ્રીએ લખ્યું : I am Brahma, Akshar, Shreeji Maharaj's Das. ૧૮૦

૨. ગુરુનિષ્ઠાનો આદર્શ : પ્રમુખસ્વામી મહારાજ

૧. શાસ્ત્રીજી મહારાજના પત્રથી સાધુ થવા માટે પ્રયાણ. ૬
૨. શાસ્ત્રીજી મહારાજના વચને અંગ્રેજી ભણવાની ઈચ્છા મૂકી દીધી. ૧૮-૧૯
૩. યોગીજી મહારાજની સાથે શાસ્ત્રીજી મહારાજે રાખ્યા. પોતાની ઈચ્છા શાસ્ત્રીજી મહારાજ સાથે વિચરણમાં જવાની હતી છતાં ગુરુનું વચન જીલી લીધું - ગોંડલમાં સેવા. ૨૧
૪. શાસ્ત્રીજી મહારાજે ચાદર ઓઢાડ્યા બાદનું પ્રમુખસ્વામીનું પ્રવચન. ૨૭
૫. બધો યશ ગુરુવર્યને સમર્પિત - પોતાના મહત્વને કચડી નાખ્યું. ૩૯
૬. પ્રગટ ભગતની પૂજામાંથી પોતાનો ફોટો કાઢી નાખ્યો. ૩૯
૭. ગોંડલ હાઈસ્કૂલના નામ સાથે યોગીજી મહારાજનું નામ. ૪૦
૮. ગુરુના પરિશ્રમને સંતો - હરિભક્તોમાં તાદૃશ્ય કરાવતા - બ્રહ્મપ્રકાશ સ્વામીને પોટલા સાથે વોર્કિંગ. ૪૦-૪૧
૯. ગુરુ અને સંસ્થાની સેવા કરનારનો મહિમા. હર્ષદભાઈ ચાવડા - ત્રિભાકાકા ૪૨
૧૦. ગુરુની આજ્ઞાથી ચૂનાની ભઠ્ઠી ખાલી કરવાના કાર્યમાં જોડાયા. ગુરુની ઈચ્છા જાણી ભક્તચિંતામણિ સંભળાવવા માટે અનેક મુશ્કેલીઓ વેઠીને અટલાદરાથી સારંગપુર પધાર્યા. ૪૩
૧૧. 'યોગીજી મહારાજને મારી જગ્યાએ ગણજો.' શાસ્ત્રીજી મહારાજના શબ્દો ક્યારેય અળગા કે ઓઝલ કર્યા નથી. ૪૪
૧૨. નિંગાળા મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠા વખતે યોગીજી મહારાજની ગોંડલ જવાની આજ્ઞા. ૪૫
૧૩. યોગીજી મહારાજનો અમૃત મહોત્સવ ગોંડલમાં. ૪૫-૪૭
૧૪. વરસોડામાં આખી બપોર ગુરુ ભક્તિમાં જાગૃત. ૪૭
૧૫. રાજકોટમાં યોગીજી મહારાજને રસોઈ કરી જમાડ્યા. ૪૮

૩. વ્યસનીઓના મુક્તિદાતા સ્વામીશ્રી

૧. વ્યસનમુક્તિ માટે જુસ્સાભરી ઝુંબેશ ૧૪૩
૨. બિમારી, અશક્તિ, ઊભા રહેવાની શક્તિ ન હોય બોલતા હાંફ ચડે છતાં દારૂનું વ્યસન મૂકાવવા લાગણીપૂર્વકનો આગ્રહ. ૧૪૩-૧૪૪
૩. કુદરતી હાજત રોકીને, પોતાનો કાર્યક્રમ વિલંબમાં મૂકીને પણ વ્યસન છોડાવવાની તત્પરતા. ૧૪૪

૪. ઉત્સવો, સમૈયામાં ખાસ વ્યસનમુક્તિનો આગ્રહ રાખે - કેટલ કેમ્પમાં પણ વ્યસન - મુક્તિ માટે આગ્રહ ૧૪૪
૫. વ્યસનને ઝેર સમાન ગણાવી પ્રેમથી મૂકાવે. ૧૪૫-૧૪૬
૬. વ્યસન મૂકાઈ જાય પછી પત્ર લખવાની ભલામણ કરે - ખૂબ જ સમજાવટ, ધીરજથી વ્યસન મૂકવા માટે સમજાવે. ૧૪૬-૧૪૭

**પ્ર.૧૧ નીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ બે ઉપર પ્રસંગો લખો.
(દરેકમાં પાંચેક લીટીના બે પ્રસંગો લખવા) (કુલ ગુણ ૬)**

૧. બાલભક્ત શાંતિલાલના સુખદ સંભારણા

૧. હનુમાનમઢીના બાવા હરિદાસ પાસે જ્ઞાનની તરસ છીપાવવા જતા. ૨
૨. પાદરા ભણવા જતાં, બીજાની અનુકૂળતા-પ્રતિકૂળતાનો વધારે વિચાર ૪
૩. શીતળામાંથી રસી નીકળતી છતાં ઉંકારો પણ ન કરતા. ૪
૪. ક્રિકેટનાં સાધનો ખરીદવા જવાને બદલે સાધુ થવા જવાનું થયું. છતાં હસતે મુખે વિદાય લીધી. ૬-૭
૫. તું વિદ્વાન થાય, શાસ્ત્રી થાય એવો ખરેખરો હોંશિયાર છે. - શાસ્ત્રીજી મહારાજ. ૮
૬. અસાધારણ ઘટનાની સાધારણ પ્રતિક્રિયા. ૧૧
૭. શાંતિલાલની ગૃહાભિમુખતાની ચકાસણી સંજોગો. ૧૫

૨. પત્રવાંચનમાં એકતાન

૧. પૂર્વ ભૂમિકા - દરેકના વ્યક્તિગત અલગ પ્રશ્નોનો સ્વામીશ્રી દ્વારા સંતોષકારક ઉત્તર - જવાબથી સાંત્વન, શાંતિ. પત્રોનું મહત્વ - ઉત્તરો માટે સમયનું આયોજન. - પત્રવાચન - વાચનમાં તન્મયતા. - પત્ર સાથે બીજા અનેક કાર્યોની પૂર્તિ. ૧૨૦-૧૨૨
૨. પત્રવાંચનમાં એકતાન - તાવમાં કે નિર્જળા ઉપવાસમાં પણ પત્રલેખન - ઈલેક્ટ્રીક પાવર જતાં અંધારું છતાં પત્રલેખન ચાલુ - ઉંદરડીનો પ્રસંગ (બલ્બ પડ્યો એ પ્રસંગ) ૧૨૧-૧૨૨
૩. પત્રનું તંત્ર - પત્ર લેખનમાં કરકસર - રૂબરૂ પહોંચાડવાનો આગ્રહ. ૧૨૩-૧૨૪

૩. હળવા તે પારેવાંની પાંખ જેવા

૧. નૈરોબી એરપોર્ટ પરથી જ પરત આવ્યા છતાં હળવાફૂલ. - હળવાશ એટલે બાળસહજ તરલતા - બ્રહ્મવિહારી સ્વામીએ પાંચમાં પ્રકરણની સ્વામીની વાત વાંચી તેના જવાબમાં સ્વામીશ્રીનો જવાબ ગમે ત્યારે ગમે તે ગમ્મત કરીએ, વાંધો ન આવે. ૧૧૬-૧૧૭
૨. ત્યાગાશ્રમમાં રહેલા સંતોને સાહજિક અને નિર્દોષ આનંદ આપી હળવા ફૂલ બનાવી મૂકવાની સ્વામીશ્રીની નિર્દોષતા.- મુંબઈમાં સ્વામીશ્રી ગાડીના ડબ્બા બનીને ઉભેલ સંતોની આગળ એન્જિનના સ્થાને ગોઠવાઈ ગયા - કૃષ્ણપ્રિયદાસ સ્વામીને સૂચન કર્યું 'તમે છેલ્લે ગાડીનો ડબ્બો. ગાડી તમારા જેવા જાડિયા હોય.' ૧૧૭
૩. સ્વામીશ્રીને વોકીંગ કરતા રોકવા માટે બ્રહ્મપ્રકાશ સ્વામી ચાલવાના માર્ગ પર બેસી ગયા - સ્વામીશ્રી તેમને માથે હાથ દઈ ઠેકીને જતા રહ્યા. ૧૧૮-૧૧૯
૪. સ્વામીશ્રી પ્રવચનોમાં, કથાવાર્તામાં પણ હળવી અને બોધદાયી વાર્તાઓનું નિરૂપણ કરે છે. ૧૧૯

૪. સ્વામીશ્રીની અડગતાના પ્રતીક સમા દ્વિશતાબ્દીના સમૈયા (૧૫૭)

૪. (૧) ઈ. સ. ૧૯૮૧માં ભગવાન સ્વામિનારાયણ દ્વિશતાબ્દી મહોત્સવના પ્રારંભે પહેલા અમદાવાદમાં અનામતનું આંદોલન શરૂ થયેલું. પરિસ્થિતિ વિસ્ફોટક હતી. ઉત્સવ સ્થળ ચારેબાજુથી ઘેરાયેલું હતું. સૌનૌ એક જ મત સમૈયો મોકુફ રાખવો. સૌનો મત જાણી સ્વામીશ્રીએ અડગતાથી જણાવ્યું આપણે ઉત્સવ તો નક્કી કર્યા મુજબ જ ઊજવવો. મહારાજ બધું સારું કરશે. (૨) એ જ શક્તિનો પરિચય ઈ. સ. ૧૯૮૫માં ગુણાતીતાનંદ સ્વામીના દ્વિશતાબ્દી મહોત્સવમાં થયો. એ વખતે પાણીની તંગી અને વિદ્યાર્થી આંદોલન ચાલુ હતું. નેતાઓનો અભિપ્રાય ઉત્સવ મોકુફ રાખવાનો હતો. સ્વામીશ્રીએ અડગતાથી કહ્યું : ઉત્સવ તો કરવો જ. અને ઉત્સવ શરૂ થતાં પહેલાં જ સારો વરસાદ પડ્યો ને વ્યવસ્થામાં ભારે રાહત થઈ.

પ્ર.૧૨ નીચે આપેલા પ્રસંગોમાંથી કોઈ પણ બે પ્રસંગ વર્ણવી મનન લખો. (કુલ ગુણ : ૬)

નોંધ : ૨ ગુણ પ્રસંગોના અને ૧ ગુણ મનનનો આપવો. મનન અહીં આપ્યા કરતાં જુદું પણ હોઈ શકે પણ વિષયને અનુરૂપ હોય તો તેના પૂરેપૂરા ગુણ આપવા.

૧. કોઠારી ભક્તિપ્રિય સ્વામીના મનની ભ્રમણા પ્રમુખસ્વામી મહારાજે દૂર કરી. (૩૨) પ્રસંગ : જે સંતોએ યોગીજી મહારાજ સાથે લોહીના લય જેવો યોગ સાધ્યો હતો. એમને પોતાના ચિત્તમાં અહર્નિશ રમી રહેલી યોગીજી મહારાજની માનસી મૂર્તિને ખસેડીને પ્રમુખસ્વામી મહારાજની મૂર્તિ પ્રસ્થાપિત કરવાનું અધરું હતું. યોગીજી મહારાજના શબ્દો અને સંકલ્પ પ્રમાણે ચાલવા ઈચ્છતા પણ હતા, નિષ્ઠાનો કશો અભાવ નહોતો છતાં મન ઉદાસીન હતું. કોઠારી સ્વામીના શબ્દો પરથી સમજી શકાશે. ‘બ્ર.સ્વ. યોગીજી મહારાજના યોગમાં રહેતાં મનમાં દૃઢતા હતી કે યુવકોના માનસને આકર્ષવું, તેની સાથે હેત કરીને ધર્મ, નિયમ, ભક્તિને માર્ગે વાળવાનું કાર્ય એકમાત્ર યોગીજી મહારાજ કરી શકે તેમ છે. તે વિના બ્રહ્માંડમાં કોઈ પુરુષ એવું કાર્ય કરી શકશે નહિ. ‘યોગીજી મહારાજના અક્ષરવાસ બાદ, યોગીજી મહારાજે જેમને શાસ્ત્રીજી મહારાજનું સ્વરૂપ કહીને અને પોતાનું સર્વસ્વ છે એ રીતે બિરદાવીને પ્રમુખસ્વામી મહારાજનો નિર્દેશ કરેલ તેથી પ્રમુખસ્વામી મહારાજને વિષે મનનું જોડાણ કર્યું. છતાં શરૂઆતમાં એ ભાવ રહેતો કે યોગીજી મહારાજ એ યોગીજી મહારાજ, એમના જેવું મનનું આકર્ષણ પ્રમુખસ્વામી મહારાજ નહિ કરી શકે. પણ ટૂંક સમયના અનુભવમાં જ પ્રમુખસ્વામી મહારાજે મનની એ ભ્રમણા દૂર કરી. મનન : ભગવાન આ પૃથ્વી ઉપરથી ક્યારેએ અંતર્ધાન થતાં નથી. એક સ્વરૂપ અંતર્ધાન થાય કે તરત જ બીજા સ્વરૂપમાં ભગવાન તત્વે કરીને પ્રગટ થતાં હોય છે. તે રીતે યોગીજી મહારાજ અંતર્ધાન થતાં મહારાજ પ્રમુખસ્વામી મહારાજમાં પ્રગટ થયા. તેથી સર્વને તેમનામાં યોગીજી મહારાજ જેવી પ્રતીતિ આવી અને ભ્રમણા દૂર થઈ.
૨. ‘અમે ભગવાન રાખ્યા છે તેથી ભર્યું ભર્યું જ છે.’ (૧૮૧) પ્રસંગ : યોગી શતાબ્દી પછી ખેડા જિલ્લામાં વિચરણ - ચક્રલાસીમાં મૂર્તિપ્રતિષ્ઠા - નડિયાદમાં રાત્રી રોકાણ - પીપલગવાળા અરવિંદભાઈનું સ્ટેચ્યું પધરાવવાનું હતું. - કાર્યકર સંતને સૂચના કોઈને જાણ ન કરશો. - સાંજે સ્વામીશ્રી આવ્યા ત્યારે પાંચ સંતો અને એક-બે હરિભક્તો જ દર્શને બેઠેલા. આથી જનમંગલ સ્વામીએ પૂછ્યું ‘આપને ખાલી-ખાલી લાગે છે ? નગરમાં તો રોજ લાખો માણસો! અને અહીં પાંચ જ જણ છે.’ ત્યારે સ્વામીશ્રીએ કહ્યું : ‘અમે ભગવાન રાખ્યા છે. તેથી ભર્યું-ભર્યું જ છે ! નહીં તો આખી દુનિયા હોય તોય ખાલી છે !’ સ્વામીશ્રીની સહજાનંદી અલમસ્તાઈ કોઈક પ્રસંગે છતી થઈ જાય છે ! મનન : એક એકડો ન હોય અને હજાર મીંડા હોય તો પણ તેની કોઈ કિંમત નથી. પણ જો આગળ એક એકડો લાગી જાય તો તેની કિંમત બદલાઈ જાય છે. તેમ એકડાને ઠેકાણે ભગવાન છે. મીંડાના ઠેકાણે આખું જગત છે.
૩. એરપોર્ટના અધિકારીઓ બોલ્યા: ‘સામાન્ય મુસાફર પાસે હોય તે પણ - પંચોતેર શિલિંગ તમારી પાસે નથી !’ (૭૯) પ્રસંગ : મ્વાન્જાથી દારેસલામ જતાં સ્વામીશ્રી દારેસલામ એરપોર્ટ પર એમના માટે કડક ચેકિંગ કર્યું પણ સામાન્ય મુસાફર પાસે હોય તેટલા પંચોતેર શિલિંગ પણ તેમની પાસેથી મળ્યા નહિ. આવો પહેલો જ પ્રસંગ હતો. એટલે અધિકારીઓ આશ્ચર્ય પામી ગયા. મનન : સ્વામીશ્રી માટે ખોટી વાત ઉડી પણ શ્રીહરિના નિયમો સારધાર પાળનારા સ્વામીશ્રી માટે સત્ય હકીકત જાણતા અધિકારીઓને તેમનો માટે અહો ભાવ થયો.
૪. પ્રમુખ સ્વામી મહારાજે રતનપુરમાં ઘાસના છ ખટારા મોકલ્યા : પ્રસંગ : રાજકોટ પાસે રતનપુરમાં એક જગ્યાએ પાંચેક હજાર વાછરડા રાખવામાં આવ્યા હતા. સ્વામીશ્રી એ સ્થળની મુલાકાતે જતાં વાછરડાઓનો આખો સમૂહ સ્વામીશ્રીની પાછળ ફરવા લાગ્યો. સ્વામીશ્રીએ આનું રહસ્ય સ્થાનિક માણસોને પૂછતાં જાણવા મળ્યું કે બેત્રણ દિવસથી આ પાંચ હજાર જીવોને ખાવા જ મળ્યું નથી. એટલે નવી આવનાર વ્યક્તિ પાસે કંઈક આશા રાખીને એની પાછળ ઘૂમે છે. વાછરડાઓને એમ જ થયું છે કે આપ એમના માટે કંઈક લઈને આવ્યા છો ! એ વખતે સ્વામીશ્રી કંઈ બોલ્યા નહિ પણ સાંજે ગોંડલ આવીને કોઠારી જ્ઞાનપ્રસાદ સ્વામીને વાત કરી કે ‘રતનપુરમાં જે વાછરડાઓ મારી પાછળ દોડતા હતા એ હું જોઈ જ ન શક્યો. અત્યારે જ રાજકોટ યોગીસ્વરૂપ સ્વામીને કહેવડાવી દો કે ઘાસના છ ખટારા ત્યાં મોકલી દે.’

મનન : ‘અતિ દયાળુ રે સ્વાભાવ છે સ્વામીનો, પરદુઃખહારી રે વારી બહુનામીનો

કોઈને દુઃખિયો રે દેખી ન ખમાય, દયા આણી રે અતિ આકળા થાય.’

પ્ર.૧૩ નીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ એક ઉપર નિબંધ લખો. (સામાન્ય જ્ઞાન નિબંધ)

(પાંત્રીસથી ચાલીસ લીટીમાં) (કુલ ગુણ ૧૫)

નોંધ : નિબંધ એ મૌલિક વિષય છે, તેમાં આપેલ મુદ્દા ઉપરાંત બીજા ઘણા પાસા આવરી શકાય છે. જેવાં કે મૌલિકતા, સંપ્રદાય તથા અન્ય સંપ્રદાય વિષયક જ્ઞાન, કથાવાર્તાને આધારે વિષય વસ્તુની વિશેષ ઇણાવટ, અન્ય આધારભૂત સાહિત્યનો સહારો વગેરે મુદ્દાઓનો સમાવેશ થઈ શકે છે. પરીક્ષાર્થીએ વિષયને અનુરૂપ આ ઉપરાંત પણ બીજા પ્રસંગો લખ્યા હોય તો તે પણ માન્ય રાખી ગુણ આપવાં.

૧. રાગ, ભય અને ક્રોધ રહિત : સ્થિતપ્રજ્ઞ પુરુષ

૧) આજની સૌથી મોટી અને વ્યાપક ઝંખના વ્યક્તિત્વ વિકાસની અવિકસિત વ્યક્તિત્વના પરિણામે બૌદ્ધિક અને માનસિક પીડાથી દુઃખી થતો વર્ગ આજે સમાજમાં દૃષ્ટિ ગોચર-બાહ્ય આવડતો પામીને પણ જ્યારે જીવનનાં - સાચા વિકાસની અનુભૂતિ ન થાય ત્યારે વ્યક્તિની પીડામાં વધારો તેના કારણે વ્યક્તિમાં લઘુતાગ્રંથિ, આક્રમકતા, ધ્વસકારી વલણ તેમજ ભયગ્રસ્તતા - તેથી મિથ્યા આચરણ, અનુશાસનહીનતા આવી જાય છે અને વિષાદની ઊંડી ખાઈમાં ધકેલાઈ જાય છે.

૨) આવી પરિસ્થિતિમાંથી ઉગરવાનો ઉપાય ગીતા બતાવે છે. સ્થિતપ્રજ્ઞતા સાચી અને સુખમય સમજણોની ખાણ જે સ્થિતપ્રજ્ઞ હોય તેને રાગ, ભય અને ક્રોધ ન હોય. આવો પુરુષ સ્થિર બુદ્ધિવાળો કહેવાય છે. (ગીતા ૨-૫૬) રાગ એટલે આસક્તિ, તૃષ્ણા, લાલસા વાસના સુખની સ્પૃહા અને દુઃખને લીધે થતી ઉદ્વિગ્નતા આ બંનેના મૂળમાં રાગ એટલે કે આસક્તિ. આ આસક્તિ માટે બુદ્ધિ દ્વારા આયોજન - જો આસક્તિ સંતોષાય તો સુખની લાગણી, ન સંતોષાય તો દુઃખની લાગણીથી ઘેરાઈ જાય. જો કોઈ અંતરાય કરે તો તેના માટે દ્વેષ કરે. ક્રોધગ્રિમાં બળવા માટે અર્જુન સ્વજનોની આસક્તિને કારણે એવા જ આયોજનો કરે છે યુધ્ધનો પ્રસંગ અંતરાય રૂપ તેની બુદ્ધિ અસ્થિરતાનો શિકાર - તેથી જ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ દ્વારા રાગ, ભય અને ક્રોધથી રહિત થવાનો ઉપદેશ-રાગ, ભય અને ક્રોધ એટલે અનિષ્ટતાનું ત્રેખડ-ત્રણગણું અનિષ્ટ - રાગ એ પાપનો અધિપતિ ભય અને ક્રોધ તેની પ્રતિક્રિયા જેવા- તેથી રાગ ટળે તો ભય, ક્રોધ વગેરે બધું ટળી જાય સ્થિરપ્રજ્ઞતા રાગની ભંજકદૂકે છે. તેથી સ્થિરપ્રજ્ઞતા પામનાર વીતરાગિતા, નિર્ભયતા અને ક્રોધશૂન્યતાના શણગારથી સદાય સજાયેલો રહે છે.

૩) વીતરાગ : વ્યક્તિ જ્યારે કોઈ વસ્તુ કે વ્યક્તિમાં આસક્ત થાય છે ત્યારે વાસના તેના અંતઃકરણને રંગી નાખે છે. બુદ્ધિ પણ આ વાસનાને અનુકૂળ રહીને જ કાર્ય કરે છે. બુદ્ધિ દબાયેલી રહે છે ભગવાન સ્વામિનારાયણ વાસનાને દબાવવા માટે ગ.પ્ર.૩૮ વચનામૃતમાં ઉદાહરણ દ્વારા સમજાવે છે મન છે તે જગતની વાસનાએ કરીને વસાણું છે જેમ ફૂલે કરીને તિલ વસાય છે. આપણું અંતઃકરણ તલને ઠેકાણે વાસના તે ફૂલને ઠેકાણે - વાસનાના પાશથી અંતઃકરણ દબાઈ જાય છે. અર્જુનનું અંતઃકરણ એવી વાસનાના પાશથી છવાઈ ગયું છે આથી તેની બુદ્ધિ આસક્તિને વશ થઈને નિર્ણયો કરવા લાગી છે. તેથી શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન તેને વીતરાગી થવાનું કહે છે પ્રજાહાતિ યદા કામાન શ્લોકમાં શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને સ્થિતપ્રજ્ઞતાની વ્યાખ્યા અર્જુનને સમજાવી દીધી છે હે અર્જુન મનુષ્ય જ્યારે મનમાં રહેલી સઘળી કામનાને ત્યજીને આત્મામાં રહેલા પરમાત્મા વડે સંતુષ્ટ થાય છે ત્યારે તે સ્થિતપ્રજ્ઞ કહેવાય છે (ગીતા ૨-૫૫) જે પરમ સંતુષ્ટ હોય તેને રાગ ક્યાંથી જાગે ! સર્વોત્તમ સુખમય પરમાત્માને પામ્યો એટલે માયાવી રાગને અવકાશ રહેતો નથી.

સત્પુરુષો સદાય આવી વીતરાગી અવસ્થામાં - એટલાંટામાં સ્વામીશ્રીની પાસે રસોડા વિભાગના સ્વયંસેવકો તે દિવસની વાનગીઓથી ભરેલ થાળ લઈ આવ્યા. ‘બાપા, આમાંથી આપને શું ભાવે!’ સ્વામીશ્રી તરત જ કહે, ‘ભગવાન જે જમે તે બધું જ ભાવે. ભગવાનના થાળમાં જે આવે તે જમી લેવું.’

સ્વામીશ્રી ૭૫ વર્ષથી બ્રહ્મચર્ય વ્રત પાળે છે વિષયભોગની કામના જાગી જ નથી. મહોમહોપાધ્યાય તરીકે સ્વામીશ્રીનું સન્માન કરાવવાની સંતોની ઈચ્છા-સ્વામીશ્રી કહે અમારે તો સ્વામી મળ્યા એટલે મહોમહોપાધ્યાય થઈ ગયા. જેણે રાગને સંપૂર્ણપણે ટાળી દીધો છે એવા સ્વામીશ્રી સ્થિતપ્રજ્ઞપુરુષ છે.

૪) વીત ભય :- ભય એટલે બીક, ડર આ આંતરિક બનતી બાબત છે. માનસિક વિકાર જુદા-જુદા પ્રકારના ભયથી માણસ પોતાને અસલામત ગણે છે. જ્યારે ભય આવે ત્યારે તેમાંથી બચવા માટેનો તલસાટ - આમાં વિલંબ થાય ત્યારે આપણી બુધ્ધિ અસ્થિરતાનો ભોગ - આવા ભયના માટે નિવારણ માટે અનેક મનોવૈજ્ઞાનિક પધ્ધતિઓ, ઔષધિઓનો પ્રચાર-પ્રસાર-છતાં માનવી ભયરહિત જીવનનો અહેસાસ કરી શકતો નથી. તેની સામે ગીતા સ્થિતપ્રજ્ઞતાનો ઉપદેશ આપીને ભયરહિત બનાવે છે. સ્થિતપ્રજ્ઞતાથી નિર્ભયતા આપમેળે આવશે. કેસરીસિંહની જેમ નિર્ભયતાથી સંસારરૂપી અરણ્યમાં વિચરી શકાય. સત્પુરુષો સદા સર્વદા અને સર્વત્ર નિર્ભયતાથી ભરપૂર - તેઓની ક્રિયાઓમાં, વિચારોમાં, સમજણોમાં સ્થિતપ્રજ્ઞતાનો પ્રભાવ. સાહજિક-અંતઃકરણ શાંત સરોવર જેવું નિર્મળ-વાયુરહિત સ્થળમાં મૂકેલ દીવાની જ્યોતીની જેમ તેઓની બુધ્ધિ લેશ પણ કંપ્યા સિવાય અત્યંત સ્થિર.

૧૯૮૧માં ભગવાન સ્વામિનારાયણ દ્વિશતાબ્દિ મહોત્સવ ઊજવવાની અમદાવાદમાં તૈયારીઓ - અનામત આંદોલન ભયાનક સ્વરૂપે ચાલુ - સંતો - હરિભક્તો, કાર્યકરોએ ઉત્સવમાં જાનહાનિ, માલહાનિ થાય તે ભયે ઉત્સવ મોકુફ રાખવા સ્વામીશ્રીને વિનંતી - સ્વામીશ્રીનો શાંત ચિત્તથી નિર્ભયતાથી જવાબ - નક્કી કર્યા પ્રમાણે જ ઉત્સવ ઉજવવો છે. મહારાજનું કામ છે. મહારાજ કરશે - દેશકાળ મહારાજ ઉડાડી દેશે. ભગવતસ્વરૂપની અચળ નિષ્ઠા, શ્રદ્ધાનો પડઘો ગીતાની સ્થિતપ્રજ્ઞતાનો આ પ્રત્યક્ષ પુરાવો. સ્થિતપ્રજ્ઞતા નિર્ભયતાનું વરદાન આપે છે.

૫) ત્રીજી વાત છે કોધની :- કોધ એટલે ગુસ્સો. આ પણ એક આંતરિક લાગણી. આપણા મનોરથને અવરોધનાર પર કોધ-બુધ્ધિ વિવેક ચૂકી જાય ન કરવાનું થઈ જાય. કોધના પરિણામો ખૂબ હાનિકારક આથી ગીતા દ્વારા વિરોધ - કોધ રહિત થવાનો ઉપદેશ - કોધનું મૂળ વાસના છે. સ્થિતપ્રજ્ઞતા પામેલ પુરુષની કોઈ પ્રકારની લૌકિક કામના હોતી નથી તેથી જ્યાં કોધનું મૂળ નથી ત્યાં કોધ ઉપજે જ ક્યાંથી! ભગવાનના ઈચ્છા વગર કાંઈ થતું જ નથી. આ પ્રકારના નિશ્ચયો જેની બુધ્ધિમાં સ્થિર હોય તેને કોધના આવેગો આવે જ નહિ ભગવાનના કર્તાપણાની સમજણ બુધ્ધિમાં સ્થિર કરવાથી કોધના લહેરખી સુધ્ધા નહીં આવે.

૬) સત્પુરુષો આનો જીવંત દાખલો - સ્વામીશ્રીને મુંબઈમાં થાપાની ગાંઠનું ઓપરેશન - એક હરિભક્તને ઘરે રોકાણ - તે હરિભક્તના મિત્ર મોટા રાજકીય નેતા - તેમના ઘેર - દર્શન અને તબિયતની વાત બાજુ પર અને સ્વામીશ્રીને કોધના આવેગમાં વાહિયાત આક્ષેપો સંભળાવ્યા. પરંતુ સ્વામીશ્રીના પ્રતિભાવોમાં કોઈ વિપરિતતા નહિ. અત્યંત શાંત - ગીતાના સ્થિતપ્રજ્ઞની અવસ્થા ધારણ કરી રહ્યા.

૭) બીજો પ્રસંગ - અક્ષરધામ પર આતંકવાદી હુમલાના સમાચાર - એકાગ્ર ચિત્તે ભગવાન સ્વામિનારાયણની ધૂન - પરમ શાંતિરૂપી ઝરણું કોઈપણ પ્રકારની મલિનતા સહિત-મૃતકોને સદગતિ માટે પ્રાર્થના - આતંકવાદીઓ મૃત્યુ પામ્યા હતા ત્યાં પણ જળનો છંટકાવ - સદગતિ માટે પ્રાર્થના - વિશ્વમાં શાંતિ માટે અપીલ કરી. અક્ષરધામ પરિસરમાં સમારકામ કરાવી દીધું. સાચે જ સ્વામીશ્રીની શાંતિ માટેની અપીલ ગીતામાં કહેલ સ્થિતપ્રજ્ઞનું પ્રતિબિંબ કોધ શૂન્યતાની પ્રતિકૃતિ સમાન. આમ, વીતરાગ ભય, કોધ ગીતાના આ એક જ શબ્દે આપણને લૌકિક સુખ-દુઃખ પચાવવાની ઔષધિ દર્શાવે છે. આવાં અનિષ્ટાનો સંપૂર્ણપણે નાબૂદ કરવાનો ઉપચાર બતાવે છે. ભય, રાગ, અને કોધના દૂષણોની સામે સ્થિતપ્રજ્ઞતા એ સાચી ઔષધિ છે. સાચો ઉપચાર છે. ફક્ત આ ઉપચારનો ઉપયોગ કરવાનું બળ મેળવવું જરૂરી છે.

૨. યુવા-ઘડતરના સ્વપ્નદ્રષ્ટા : યોગીજી મહારાજ :

૧) બ્રહ્મસ્વરૂપ યોગીજી મહારાજ - સંતત્ત્વ, બ્રાહ્મી આનંદનું ઉચ્ચતમ શિખર વાતસલ્ય, નિવ્યાજ પ્રેમનું મૂર્તિમાન સ્વરૂપ - આધ્યાત્મિક ઊંચાઈના સર્વોત્તમ શિખર પર બિરાજતાં યોગીજી મહારાજે એક મહાયજ્ઞ આદર્યો હતો. આ યજ્ઞ એટલે યુવાનોને આધ્યાત્મના શિખરે લઈ જવાનો.

૨) આધુનિક શિક્ષણ અને ભૌતિકતાના રંગે રંગાયેલ યુવકોને યોગીજી મહારાજે આધ્યાત્મિક આબોહવામાં રમતા કરી દીધા. રચનાત્મક માર્ગ શક્તિઓને વાળી - એક એક યુવાન પાસે તેનો આગવો અધ્યાય. આવો! આપણે એ યુવાનોની કલમે તેમને યોગીજીમહારાજના હેતુની, વાત્સલ્યની વર્ષા ધારાઓ ઝીલીએ.

૩) અપાર શ્રદ્ધા યોગીજી મહારાજની : (પૂ. મહંત સ્વામી) યોગીજી મહારાજ દિવ્ય પુરુષ - તે વખતના મહાન

સંતો વારા યોગીજી મહારાજના ગુણગાન - યોગીજી મહારાજને યુવકોમાં અપાર શ્રદ્ધા- યો. મ. ને એમ કે યુવકો ભલે ગમે તેવા હશે પણ હું તો છું ને ! માખીમાંથી સૂર્ય જેવા કરવા સમર્થ ગુરુ - આ 'હું' માં અહંકાર નહિ પણ ઈષ્ટદેવ તેમજ ગુરુમાં અને યુવકો પર અપાર શ્રદ્ધા - દરરોજની પચાસ બીડી પીનારા તેમજ રોજ ડુંગળીનાં ભજ્યાં ખાનાર યુવકને કેટલી સાહજિકતાથી વરતાલ દર્શને આવવાનો નિયમ આપ્યો. યોગીજી મહારાજની શ્રદ્ધા વાત્સલ્યની ફલશ્રુતિ રૂપે આ યુવાન શ્રી મનુભાઈ એ અત્યારે પોતાની કિંમતી જમીન મંદિર નિર્માણ માટે સર્મપિત કરીને પાકા હરિભક્તનું ઉદાહરણ પૂરું પાડ્યું છે અમદાવાદમાં સત્તર વખત યુવક મંડળની સ્થાપના-૧૭મી વખત યુવક મંડળ સ્થાપતી વખતે જાણે કે પ્રથમ વખત જ સ્થાપના કરતા હોય તેવો ભાવ. તેઓ માનતા કે યુવકો અહીં આવો! લાયકાત આપોઆપ આવી જશે. યુવકો મુખપાઠ કરે તે તેમને ખૂબ ગમે. પ્રવચન શીખવાડે - હિંદી, ગુજરાતી, અંગ્રેજીમાં પાંચ-પાંચ મિનિટના પ્રવચન કરાવે યોગીજી મહારાજની દૃષ્ટિ અલૌકિક - બધા અક્ષરધામના મુક્ત કોઈ દિવસ ગુસ્સો ન કરે.

૪) પૂ. ડોક્ટર સ્વામી : (યોગીજી મહારાજનું શુધ્ધ અને પવિત્ર જીવન) - યોગીજી મહારાજ યુવા - પ્રવૃત્તિના પ્રેરક - યુવકો વેકેશનમાં તેમની સાથે વિચરણમાં - વચનામૃત, સ્વામીની વાતો મોઢે કરાવે, બે વાગ્યા સુધી મુખપાઠ કરવાં બેસાડે કોઈ અંગ્રેજીમાં પ્રવચન કરે તો ખૂબ રાજ થઈ જાય યુવા-પ્રવૃત્તિ અને યુવા અધિવેશનનો મુખ્ય સંદેશ જીવન શુધ્ધ અને પવિત્ર કરો. કારણ પોતાનું જીવન શુધ્ધ અને પવિત્ર - રોજ યુવકો પાસે તેથી જ આવો આગ્રહ રાખે યોગીજી મહારાજ કહેતા કંઈક નવું અને વિશેષ સારું કરવું. સૌ એવું કરે તો પોતાનું જીવન, કુટુંબ, યુવક સત્સંગ મંડળ સારું થાય. રાજ્ય, દેશ સારો થાય આવી ઉદાત્ત તેમની ભાવના.

૫) 'અલૌકિક' : (કોઠારી ભક્તિપ્રિયદાસ સ્વામી) સન ૧૯૫૧માં બ્રહ્મસ્વરૂપ શાસ્ત્રીજી મહારાજના અક્ષરધામ ગમન બાદ યોગીજી મહારાજ ગુરુપદે બિરાજયા, ત્યારે ઘણાંને એમ લાગતું કે શાસ્ત્રીજી મહારાજ સમર્થ અને પ્રખર તો વિધાન હતા. પરંતુ યોગીજી મહારાજ તો ભલા ભોળા - સંસ્થાનું સુકાન કઈ રીતે સંભાળશે ? કઈ રીતે સંસ્થાનું કાર્ય ચાલશે. પરંતુ યોગીજી મહારાજ તો અલૌકિક પુરુષ - કોઈની કલ્પનામાં પણ ન આવે તેવું કાર્ય તેમના દ્વારા - જેમ વૃક્ષને મૂળમાં પાણી સીંચીએ તો જ સમગ્ર વૃક્ષનો વિકાસ થાય તેમ સમાજનું-બાળકો-યુવાનો તેમને સંસ્કાર મળે તો સમસ્ત સમાજ ને સુખ-શાંતિ-તે માટે યોગીજી મહારાજ દ્વારા બાળ-યુવા પ્રવૃત્તિ - યુવાનોની સહજ પ્રકૃતિ કેવી? મનઘાર્થુ કરવાની. પરંતુ યોગીજી મહારાજે યુવાનોને હેત કરીને આકર્ષ્યા. જ્ઞાન અને સેવામાં જોડ્યા. - કેવળ સેવા જ નહિ સાથે સાથે આધ્યાત્મિક જ્ઞાનની દૃઢતા - પાછા પડતા યુવાનને બળ આપીને ઉત્સાહથી ભરી દેતા સંવાદો તૈયાર કરાવે જેથી સંપ્રદાયનો સિધ્ધાંત, નિયમ-ધર્મ બધુ સરળતાથી સમજાય-યુવકોને સાત સમેલિયા બધી જ રીતે રીતે પૂર્ણ બને તેવો તેમનો પ્રયાસ-અભિગમ.

૬) હેત :- (પૂ. ત્યાગ વલ્લભ સ્વામી) ૧૯૫૮-૬૦ના કોલેજના વેકેશનમાં પૂ. ત્યાગવલ્લભ સ્વામીનું યોગીજી મહારાજ સાથે વિચરણ રોજ સવારે ચાર-સાડાચાર વાગે જગાડે, કર્યા-વાર્તા કરી બળ આપે પ્રેમથી આગ્રહ કરતાં કહેતા કે સેવા કરવી, ઉપવાસ કરવા, ભોંય પથારી કરવી ઠંડે પાણીએ નહાવું - ઉપવાસ કરાવે, મુખપાઠ કરાવે, નીચા પ્રકારની સેવા પણ યુવાનોને જોડી દે - પોતે પણ સાથે સેવામાં જોડાઈ જાય - કોઈ યુવક બિમાર પડે તો પોતે સેવા કરે - ઉપવાસ કર્યો હોય તો પારણામાં જાતે શરબત બનાવી દે - હેત પ્રીત એવાં કરે, યુવકો સાથે ઓત-પ્રોત થઈ જાય. વિદેશ રહેતા યુવકોને પત્ર લખીને બળ આપે - આમ યુવકોના ભાવિને ઉજ્જવળ કરવા માટે યોગીજી મહારાજે ખૂબ હેત કર્યું છે.

૭) ભવિષ્યના સ્વપ્નદષ્ટા : - (પૂ. ઈશ્વરચરણ સ્વામી) : યોગીજી મહારાજનાં દર્શન કરનાર ને એમ લાગે કે યોગીજી મહારાજ બહુ સીધા-સદા છે. પરંતુ તેમની નિકટના સંપર્કમાં આવનાર સૌને અનુભૂતિ - પ્રકાસ, પ્રખર વિદ્વાનો જે નહોતા કરી શક્યા, નહોતા વિચારી શક્યા તે યોગીજી મહારાજ સહજતાથી કરી શક્યા હતા - તેમની અજોડ વિશેષતાએ હતી કે તેઓ ભવિષ્યનું વિચારી શક્તા - અધિવેશનોનો પ્રારંભ આશ્ચર્ય થાય કે આવું આયોજન કઈ રીતે સ્ફૂર્યું હશે : ૧૯૫૪ થી યુવા અધિવેશનો - આફ્રિકામાં પણ પત્રો લખીને યુવા અધિવેશનો માટે પ્રેરણા - અધિવેશનો બાદ શિબિરો - અધિવેશનના ઈનામ - વિતરણમાં જાતે જ હાજર રહીને પ્રોત્સાહન આપે. કીર્તનો,

મુખપાઠ, સ્વામીની વાતો વગેરેનો મુખપાઠ વચનામૃત વગેરે આપણી સાચી મૂડી - તેથી આ બધું કંઠસ્થ કરવું આવશ્યક - નિયમ-નિશ્ચય, પક્ષ, સંપ, સુહૃદભાવ એકતાના દૃઢ આગ્રહી - અઠવાડિક સભાઓ યુવકો દ્વારા શરૂ કરાવી - તેમનું મિશન 'યુવકોને ગુણાતીત જ્ઞાનના નેતા બનાવવા છે' વિશ્વમાં શુદ્ધ ઉપાસના પ્રવર્તે તેવું જ્ઞાન આપવાનો સંકલ્પ - દરેકનું કલ્યાણ થાય તેવી ભાવના-યુવાનોને અક્ષરધામનું સ્વરાજ આપવાની ભાવના.

૮) યુવા ઘડતર માટેના આર્ષદૃષ્ટા: (પૂ. વિવેકસાગર સ્વામી) બ્રહ્મસ્વરૂપ યોગીજી મહારાજ આર્ષદૃષ્ટા - સત્સંગને પેઢી દર પેઢી પર ચાલતો રાખવા માટે યુવાનોમાં સત્સંગનાં બીજ રોધ્યાં - યુવક મંડળની સ્થાપના આ ૬૦વર્ષે આ યુવકોમાં મંડળોનો વિકાસ હરણફાળ સમો- સેવાનો - નિયમ -ધર્મના ખૂબ આગ્રહી - ગોષ્ઠિ કરાવે - કથાવાર્તામાં જે વાત આવી હોય તેના પ્રશ્નોત્તર કરાવે - યોગીજી મહારાજના યુવક મંડળોમાંથી ઘણા સાધુ થયા છે, સારા કાર્યકરો થયા છે સારા હોદ્દા શોભાવી રહ્યા છે પ્રામાણિક, મહેનતુ અને આદર્શ યુવાનોની ફોજ ખડી થઈ છે તેનું મૂળ યોગીજી મહારાજ છે યુવાનોને સમૂહ-જીવન, સંયમ, શિસ્ત, ચારિત્ર્યના પિયૂષ પાયા છે. વ્યસન દૂષણ ન પેસે તેની ખૂબ ચીવટ રાખી છે બ્રહ્મચર્ય પર ખૂબ ભાર તેમણે મૂક્યો છે ઓરિસ્સાના ડી.જી.પી. પ.ભ.શ્રી યશવંત જેઠવા કહે છે 'હું નક્સલવાદીઓને નાથી શક્યો' એ બધો જ પ્રતાપ બી.એ.પી.એસ.ના બાળમંડળ, યુવકમંડળનો છે. વર્તમાનકાળે ગુરુનું કાર્ય પ્રમુખ સ્વામી મહારાજ તેટલા જ અને તેવા જ ઉત્સાહથી આગળ ધપાવી રહ્યા છે - આજે યુવા પ્રવૃત્તિ મોટા વટવૃક્ષ સમાન ફૂલી ફાલી છે. યુવા પ્રવૃત્તિને ૬૦વર્ષ પૂરાં થયાં છે તેના મહોત્સવ પૂર્ણ દિવ્ય અને ભવ્ય રીતે પૂર્ણ થયો છે. યુવાનો ગુરુહરિ માટે સર્મપિત - ગુરુ માટે શું ન થાય એવી ભાવના. યોગીજી મહારાજે વાવેલ યુવાપ્રવૃત્તિનાં બીજ અને સ્વામીશ્રી દ્વારા વિશાળ યુવા પ્રવૃત્તિ રૂપી વડલો આજે ખૂબ વિકાસ પામ્યો છે. યુવાનો પણ સ્વામીશ્રી માટે સર્મપિત - પ્રમુખ સ્વામીના વચને આજે જીવન અર્પી દઈએ એવી ભાવના યુવાનોના લોહીમાં વણાઈ ગઈ છે : ઉપસંહાર.

૩. સફળતાનો રાજમાર્ગ : સંયમ

૧) વિશ્વની પ્રત્યેક વ્યક્તિની એક મહેચ્છા સફળતા માટેની - કોઈપણ ક્ષેત્રે , ઉમંર, સમય, સ્થળ ગમે તે હોય પણ મનુષ્યની સફળતા પાછળની દોડ શાશ્વત.

૨) સફળતા હાંસલ કરવા માટેની દરેકની માન્યતા વિભિન્ન - કોઈક બાહુબળથી સફળતા મળે તેમ માને તો બુધ્ધિબળ, સત્તાબળ કે આર્થિકબળને પ્રાધાન્ય આપનારા પણ જણાય - પરંતુ સફળતાનું સાચું રહસ્ય પ્રાચીન ભારતીય ઋષિઓ દ્વારા જણાવાયું છે તે ભગવાનમાં અનન્ય શ્રદ્ધાનું બળ અને સંયમનું બળ અહીં આપણે વિશેષ વાત કરીશું સંયમના બળની

૩) સંયમ એ સફળતાનો શાશ્વત મંત્ર - અસંખ્ય લોકો દ્વારા આજ સુધી પુરવાર કરેલું અનુભવ સિદ્ધ રહસ્ય છે. સફળતાની મહત્વકાક્ષા ધરાવતા કોઈ પણ આધુનિક યુવાન માટે સંયમની શિક્ષા અને દીક્ષા અતિ આવશ્યક - તેનો બીજો કોઈ વિકલ્પ જ નથી - તો હવે જોઈએ સંયમની વ્યાખ્યા - સંયમ એટલે મન અને ઈન્દ્રિયો પર અંકુશ - મનની વિકૃતિઓ પર વિજય - મનની એકાગ્રતા - સંયમ એટલે તપશ્ચર્યા - આમ સંયમના અનેક અર્થ પરંતુ સરળ શબ્દોમાં સંયમ એટલે ભૌતિક આકર્ષણો સામે જાત પરનું નિયંત્રણ - સંયમનો માર્ગ બોલવામાં સરળ અને સહજ - પરંતુ વર્તવામાં અતિશય કઠિન.

બલવાન ઈન્દ્રિયગ્રામો વિદાંસમપિ કર્ષતિ ।

શ્રીમદ ભાગવતમાં ઉપરોક્ત વાત કરતાં મહર્ષિ વેદ વ્યાસ કહે છે 'ઈન્દ્રિયો બળવાન છે, જે વિદ્વાનોને પણ વિષય તરફ ખેંચી જાય છે. એના માટે વિભાંક ઋષિના પુત્ર એકલ શૂંગી ઋષ્યશૂંગનું ઉદાહરણ પૂરતું છે. પૂર્ણબ્રહ્મચારીમાંથી વેશ્યાના લોભાવ્યા સંસારી બની ગયા.

૪) તેથી જ સંયમનો માર્ગ કઠિન - તેનો વિકલ્પ તો છે જ નહિ - ખાસ કરીને વિદ્યાર્થી તરીકે યુવાનો માટે સંયમ અનિવાર્ય જ છે. એક સુભાષિતમાં કહ્યું છે,

કાક ચેષ્ટા બકધ્યાનં શ્વાનનિદ્રા: તથૈવ ચ ।

અલ્પાહાર: સ્ત્રિયાસ્ત્યાગ્યા વિદ્યાર્થી પગ્વલક્ષણમ્ ॥

અર્થાત્ વિદ્યાર્થીનાં (યુવાવસ્થાના) પાંચ લક્ષણ - કાગડા જેવી ચેષ્ટા, બગલા જેવું ધ્યાન શ્વાન જેવી નિદ્રા, ઓછો આહાર અને સ્ત્રીનો ત્યાગ આ પાંચે લક્ષણોમાં યુવાનો માટે સંયમની જ મહત્તા.

પહેલી બે બાબતમાં એકાગ્રતા - વિદ્યાર્થીને એકાગ્રતા અતિઆવશ્યક કાગડા જેવી એકાગ્રતા, બગલા જેવું ધ્યાન - શિકાર પકડવા માટે - એકાગ્ર-વિદ્યાર્થીએ અભ્યાસ માટે આવી એકાગ્રતા - ઘણા યુવાનોની સ્વામીશ્રી સમક્ષ ફરિયાદ 'વાંચીએ છીએ પણ યાદ નથી રહેતું' સ્વામીશ્રીનો જવાબ 'ન જોવાનું જુઓ, તેથી સંયમ ગુમાવો એટલે એકાગ્રતા જતી રહે પછી ક્યાંથી યાદ રહે !' અભ્યાસ એટલે અભ્યાસ વિદ્યાર્થી અવસ્થામાં બીજી કોઈ વાત જ નહિ ભૌતિક પદાર્થોનો ત્યાગ સંયમ માટે અભ્યાસ માટે આવશ્યક

પ) સંયમનો બીજો પાઠ શીખવતા આ સુભાષિતમાં શ્વાન - જેવી નિદ્રા આળસ પર સંયમ - આળસ સૌથી મોટો શત્રુ - સાથે સાથે ચોથું લક્ષણ અલ્પ આહાર - આહાર ઓછો કરવાથી સ્ફુર્તિ - નિદ્રા ઓછી આવે તંદુરસ્તી રહે - અભક્ષ્ય ન ખાવું - પ્રદુષિત અથવા ગમે તેના હાથનો ગંદો, દુષિત આહારની મન પર, તેથી સંયમ પર અસર - ભગવાનને ધરાવેલું અન્ન જમવું. આપણા સંનિષ્ઠ યુવાન સંજય કારા - એવરેસ્ટ પર આરોહણની તક - કાતિલ ઠંડા પવનો છતાં નાહીને પૂજા કરીને જ અન્ન જમે - કાતિલ ઠંડીમાં અભક્ષ્ય આહાર ન જમે ન પીએ - સંયમનું અજોડ ઉદાહરણ સ્વામીશ્રી કહે છે, 'ખાવા માટે જીવવાનું નથી જીવવા માટે ખાવાનું છે.

દ) સુભાષિતનો પાંચમો સંયમ લક્ષણ છે બ્રહ્મચર્ય આજની કોલેજોમાં અને કોલેજિયનોમાં બ્રહ્મચર્યની વાત હાંસીરૂપ- સ્વચ્છંદતા, સ્વેચ્છાચારથી વિદ્યાર્થી, આજનો યુવાન પોતાનું ખાનદાન, શિક્ષણ, મા-બાપ તથા અસ્મિતાને કલંકરૂપ - બ્રહ્મચર્ય - સંયમની ખામીને કારણે અનેક યુવાનોની જિંદગી બરબાદ - મહા ભયંકર રોગના ભોગ બનવાનો પ્રસંગ મુંબઈનો તેજસ્વી વિદ્યાર્થી - સંયમ ચૂક્યો - કુસંગ તેમજ નશામાં ચકચૂર - પૂનામાં ગેંગફાઈટમાં મૃત્યુ - દીપકનું પ્રકાશિત થતાં પહેલા જ બૂઝાવું - તેનું કારણ અસંયમ.

૭) કવિ કાલિદાસ વિદ્યાર્થી અવસ્થાને યુવાવસ્થાને ઉત્તમ બનાવવા માટે કહે છે. - શરૂઆતનાં ૨૫ વર્ષ બ્રહ્મચર્ય (સંયમ)પાળી અભ્યાસ - બીજા પચીસ વર્ષ સંસાર - વિદ્યાર્થીની યુવાનોની જીવન - સરિતા અમૃતમય બની રહે તે માટે બ્રહ્મચર્ય ને જીવનના આરંભે મૂકવામાં આવ્યું છે. તેનાથી શરીર મન અને આત્મા ત્રણે ને લાભ.

બ્રહ્મસ્વરૂપ શાસ્ત્રીજી મહારાજની વિદ્વતા માટે તેમના વિદ્યાચાર્યો કહેતા, 'બીજાને સંસ્કૃતનો અભ્યાસ કરતાં ૫૦ વર્ષ લાગે તે અભ્યાસ શાસ્ત્રી યજ્ઞપુરુષદાસજીએ ફક્ત ત્રણ વર્ષમાં પૂર્ણ - આના માટે કેટલી એકાગ્રતા, ધ્યાન, સંયમ નિદ્રાનો ત્યાગ આહાર - સંયમ રાખ્યાં હશે ! - નૈષ્ઠિક બ્રહ્મચર્યનો જ આ સહજ પ્રતાપ, પ્રભાવ છે સ્વામી વિવેકાનંદજીની ફોટોગ્રાફિક મેમરીનું રહસ્ય બ્રહ્મચર્ય - નાસાના વૈજ્ઞાનિક શ્રી કમલેશ લુલા પણ અવકાશયાત્રીઓને તાલીમ આપે છે તેમાં બ્રહ્મચર્યનું પાલન અમુક દિવસો પૂર્વે ફરજિયાત કરવાનું હોય છે. તેથી આ ઉપરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે ટેકનોલોજી માણસને ગતિ આપે છે પરંતુ પ્રગતિ માટે સંયમ અનિવાર્ય.

૭) પંડિત રવિશંકરે પણ સંયમિત જીવને સિતારવાદન તેમજ રિયાજ - તેમની સિતારમાંથી તેથી જ સાહજિક સુખની અનુભૂતિ અન્યની થાય છે તો પોતે કેટલું સુખ સાહજિક સુખ માણ્યું હશે. શ્રીજી મહારાજે પણ સંયમનો શ્રેષ્ઠ માર્ગ અપનાવ્યો છે. સંયમ પાળનાર સુરાખાયરને 'જાતિ' કહીને નવાજ્યા - સંયમની કસોટી કરાવતાં ૧૧૪ પ્રકરણોમાંથી પરમહંસો પાર ઉતર્યા. આ પરમહંસોના જીવનમાંથી પ્રેરણા લઈ આજે બી.એ.પી.એસ.ના હજારો યુવાનોએ જીવન સંયમિત બનાવ્યું છે. અસંયમની ખાઈમાં ડૂબેલા અનેકનાં જીવન સ્વામીશ્રીના દિવ્ય પ્રભાવથી સંયમિત બન્યાં છે. શ્રીજી મહારાજની પરંપરા સ્વામીશ્રીએ યથાર્થ રીતે જાળવી રાખી છે. બી.એ.પી.એસના છાત્રાલયમાં એક યુવાનને આધુનિક ટેકનોલોજીનો ઉપયોગ સારા કાર્યમાં કરવાની સલાહ આપી. આ યુવાનનું જીવન તો સંયમિત બન્યું પણ તેણે અનેકને આ માર્ગે વાળ્યા છે અમરીષ મિયાણી નામના વલ્લભ વિદ્યાનગરના યુવકે થિયેટર પણ જોયું નથી. ઘરમાં પણ ટી.વી. જોયું નથી. આ સાંભળતાં જ સ્વામીશ્રીએ અતિશય રાજપાના ધબ્બા માર્યા.

૮) આમ, સ્વામીશ્રીની પ્રસન્નતાનો પ્રસાદ પામવા માટે દુનિયા ભરના યુવાનો આકર્ષિત - તેથી સંયમ તેમના જીવનમાં સહજસિધ્ધ - સંયમની સાથે સિધ્ધિ અને પ્રસિધ્ધિ પણ દોડી આવે છે, માટે જીવનના સંગીત સુરોમાં સંયમનો 'સા' કેળવવો અતિ આવશ્યક. તેથી જ પર શ્રીજી મહારાજ કહે છે, 'જે મન પર વિજય મેળવે છે તે સમસ્ત જગત પર વિજય મેળવે છે.

